

Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Çocukluk Nosyonunun Görünümleri Üzerine Bir Analiz

Nazan Çiçek, Ankara Üniversitesi SBF, e-posta: cicek@politics.ankara.edu.tr.

Özet

Bu çalışma Batılı modernitenin çocuğa ve çocukluğa ilişkin ürettiği ve on dokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren hegemonik hale gelmiş olan belli türden bir söylemi ve bu söylemden türeyen ve çocukluk alanını düzenlemeye ve kontrol etmeye yönelik stratejiler ve pratikler bütününe tarif etmek için kullanılan 'modern çocukluk nosyonu'nun, erken cumhuriyet dönemindeki modernleşmeci elitlerin bilişsel haritasında ve zihniyet örüntülerinde ne şekilde yer bulduğunu anlamayı deneyecektir. Toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen bir kimlik kategorisi olarak çocukluk, içinde bulunulan topluma ve çağa göre değişen biçimler aldığı için bir toplumun belirli bir döneminde çocukluk kavramına ve kayrayışına ilişkin yapılan analizler, o toplumun var oluş biçimini ve yaşamı üretme pratiklerini belirleyen değer sistemlerine dair iç görü edinmeyi sağlama potansiyeli taşır. Kapitalizmin ve sanayileşmenin gerekleri çerçevesinde nüfusun üretkenlik kapasitesinin düzenlenmesi ihtiyacıyla ve modern devlete özgü yeni iktidar teknolojilerinin inşa edilmesiyle yakından ilişkili bir durum olan modern çocukluk anlayışı, modernlik öncesi yaklaşımlardan farklı olarak, çocuğu yetişkinlerden kesin şekilde ayrılan *sui generis* bir kategori olarak görmüş ve Viktoryen dönemin Romantizminin etkisi altında 'masumiyet' ve 'içkin güçsüzlük' parametreleri üzerinden işleyen bir çocukluk algısını kurarak yaygınlaştırmıştır. Bu çalışma, sözü edilen spesifik çocukluk nosyonunun çocukluk alanını kontrol etmeye ve yönetmeye yönelik ürettiği söylemlerin ve stratejilerin, Batı referanslı bir modernleşme projesini hayata geçirmeye çalışan Cumhuriyetin modernleşmeci elitlerinin çocukluk algılamasını ne şekilde etkilediğini sorgulamaktadır. Bu çerçevede öncelikle çocukluk çalışmaları literatüründeki teorik tartışmalar özetlenmekte, ardından Türkiye modernleşmesinin kendine özgü dinamikleri ile modern çocukluk algısının karşılaşma uğraklarında ortaya çıkan gerilim hatları analiz edilmektedir. Söz konusu analiz, bir yandan erken Cumhuriyet döneminin politika üreticileri, karar alıcıları ve/veya entelijansiyası içinde yer almış bazı figürlerin 'çocuk meselesi'ne dair görüşlerine diğer yandan ise aynı dönemde yayımlanmış ve kimisi yetişkinleri kimisi doğrudan çocukları hedefleyen bir dizi süreli yayında tezahür eden çocuğa ve çocukluğa ilişkin tahayyüllere yaslanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çocukluk, modern çocukluk nosyonu, Türkiye Cumhuriyeti, modernleşmeci Türk elitleri, erken Cumhuriyet dönemi süreli yayınları.

Abstract

This study tries to ascertain the impact of the modern notion of childhood on the cognitive map of the modernizing elites of the Turkish Republic during the early decades after foundation. Childhood, as a social and cultural construction, appears as a specific structural component of many societies and changes from society to society in time. Therefore an in-depth analysis of the perception and conception of childhood in a particular society at a particular period gives invaluable insights into the value systems that underpin the norms, institutions and practices with respect to human relations and social life prevailing in that society. The modern notion of childhood refers to a particular understanding of the child and childhood which first appeared in the Western world in the late eighteenth century. It consists of a series of discourses, socio-political strategies and practices that are devised to define and govern the realm of childhood. This notion of childhood, itself a product of the historically specific conditions in which modernity and modern state emerged and developed in the Western world, perceives children as a *sui generis* group separate from adults deserving of special treatment and care. It also assumes that children, rather than being miniature adults in the making, live in a world of their own where innocence reigns. This particular conception of childhood is closely related to the new power technologies, in Foucauldian terms, that the modern state created to discipline and control the population and manifests itself in many areas ranging from “scientific” child-rearing practices, formal education, child abuse and juvenile delinquency to the materials exclusively designed for the consumption of children. This study attempts to question and analyse how, and to what extent, the modern notion of childhood informed the political discourse and imagination *vis-à-vis* children and childhood in a non-Western modern state, the Turkish Republic, whose modernizing elites derived their referential framework mainly from Western modern societies. In doing so, it firstly surveys the debate on the modern notion of childhood in the existing childhood studies literature and then proceeds to discuss the contradictions and tensions which were engendered by the peculiar dynamics of the Turkish Republican modernization and in turn shaped the conception of childhood in the Turkish context. This discussion largely draws on the ideas and statements of a series of prominent figures that belonged to the decision and policy makers and the intelligentsia in the early Republican era as well as the appearance of the idea of childhood in a series of periodicals with a view to exemplify the said tensions and contradictions.

Keywords: Childhood, modern notion of childhood, Turkish Republic, Turkish modernizing elites, periodicals in the Early Turkish Republic.

Giriş

Bu çalışma erken cumhuriyet dönemindeki modernleşmeci elitlerin zihniyet örüntülerinde modern çocukluk nosyonunun görünümlerinin izlerini sürmeyi deneyecektir. Toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen bir kimlik kategorisi olarak çocukluk, içinde bulunulan topluma ve çağa göre değişen biçimler aldığı için, bir toplumun belirli bir döneminde çocukluk kavramına ve kayrayışına ilişkin yapılan analizler o toplumun var oluş biçimini ve yaşamı üretme pratiklerini belirleyen değer sistemlerine dair iç görü edinmeyi sağlama potansiyeli taşır. Batı dünyasında çocuğa ve çocukluğa ilişkin on sekizinci yüzyıl sonlarından itibaren şekillenmeye başlayan ve yirminci yüzyıl başında kristalize olan kavrayış ve bu kavrayıştan türeyen gerek söylemler gerekse de çocukluk alanını yönetmeye ve kontrol etmeye yönelik sosyo-politik strateji ve pratikler, modern çocukluk nosyonu adıyla anılmaktadır. Batı modernliğinin ve modern devletinin kendine özgü gelişimi içinde ortaya çıkan modern çocukluk nosyonu, çocukları henüz zihinsel ve bedensel olgunluğa erişmemiş minyatür yetişkinler olarak gören ve bu nedenle de onları yetişkin yaşam alanlarından ve uğraşlarından dışlamayan modernlik öncesi anlayışın tersine, çocukluğa atfedilen masumiyeti adeta kutsayan ve bu masumiyetin olabildiğince uzun süre korunabilmesi için gerekli mekanizmaları üretmeye yönelen bir anlayışa işaret etmektedir.

Kapitalizmin ve sanayileşmenin gerekleri çerçevesinde nüfusun üretkenlik kapasitesinin düzenlenmesi ihtiyacıyla ve modern devlete özgü yeni iktidar teknolojilerinin inşa edilmesiyle yakından ilişkili bir durum olan modern çocukluk anlayışı, çocuk bakımı ve yetiştirme pratiklerinin 'bilimsel' ve 'akademik' alana dahil edilmesi, okulda geçirilen sürenin uzatılması, çocukların çalışma hayatına girme yaşının yükseltilmesi ve çalışma koşullarının düzenlenmesi, suç işleyen çocuklara özgülenmiş çocuk mahkemelerinin ve çocuk yargılama ve ceza sistemlerinin oluşturulması, çocukları yetişkinlerden ayıran giysilerin, dergilerin, kitapların ve diğer tüketim malzemelerinin üretilmesi ve çocukların yaşam alanlarının büyüklere özgü olduğu kabul edilen pratiklerle olabildiğince sınırlı temasa izin verecek tarzda yapılandırılması gibi çok çeşitli görünümler ihtiva etmektedir.

Bu çalışma sözkonusu çocukluk kavrayışının, Batılı modernleşmeyi referans alan bir Batı-dışı modernleşme girişimi örneği olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu modernleşmeci elitlerinin bilişsel haritasında ne şekilde ifade bulduğuna ilişkin bir sorgulama ve analiz denemesidir. Bir başka deyişle, cumhuriyet modernleşmesini çocukluk üzerine üretilen söylemler ve tahayyüller üzerinden yeniden düşünmeye ve okumaya yönelik bir girişimdir. Bu çerçevede öncelikle modern çocukluk nosyonu üzerine literatürde yürütülen tartışmalar özetlenecek, ardından Türkiye örneğinde çocukluğun kavranma ve

kavramsallaştırılma biçimlerini etkileyen ve Türkiye modernleşmesinin kendine özgü dinamiklerinden doğan çelişkiler ve gerilimler analiz edilecektir. Bu analiz sırasında, erken cumhuriyet döneminin gerek siyasetçi gerekse de entellektüel kimliği ile ön plana çıkan bazı isimlerinin 'çocuk meselesi'ne ilişkin görüş ve beyanları ve sözkonusu dönemde yetişkinlere ya da çocuklara yönelik olarak yayımlanmış bazı süreli yayınlarda karşımıza çıkan çocuk ve çocukluk anlayışı temel referans kaynağını oluşturacaktır.

Modern Çocukluk Nosyonu

Bir toplumsal inşa kategorisi olarak çocukluk, insan topluluklarının doğal ve biyolojik bir veçhesi olmanın çok ötesinde anlamlara sahiptir ve toplumların kültürel ve yapısal bir bileşeni olarak ortaya çıkar. (Prout ve James, 1990). Her çağda ve her toplumda çocukluk, sözkonusu toplumun kendi toplumsal ve tarihsel referans çerçevesi içerisinde yeniden icat edilir ya da keşfedilir. Bu anlamda çocukluk, doğası gereği akışkandır ve içinde bulunduğu toplum tarafından yaratılmış olan ve mevcut toplumu tanımlayan hegemonik dünya görüşü içinde ifadesini bulur (Ambert, 1994; Hendrick, 1990; Kessen, 1979; Prout ve James, 1990).

Akademik literatürde çocukluğun insanın yaşam döngüsü içerisinde salt biyolojik bir safha olarak algılanmanın ötesine geçerek toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen bir kimlik olarak tespit edilmesini Philippe Ariès'in ünlü eseri *L'Enfant et la Vie Familiale sous l'Ancien Régime* (1960)'e (İngilizce'de *Centuries of Childhood* başlığıyla ilk kez 1962'de yayımlanmıştır) dayandırmak yanlış olmayacaktır. Ariès her ne kadar çocukları akademik bir sorunsala dönüştüren ilk yazar olmasa da, kendisinin çocuk ve çocukluk çalışmaları alanına katkısı inkâr edilemeyecek kadar büyük olmuştur. En özet ifadeyle, Ariès, kendisinden önce bir tür istatistikler koleksiyonu ve incelemesi görünümü taşıyan çocukluk çalışmaları alanında bir paradigma değişikliğini gündeme getirmiştir. Çocukluk üzerine ürettiği tezler yeni bir tartışma ve analiz alanı açarak toplum denen oluşumu anlama ve anlamlandırma konusunda mevcut repertuara yeni bir ufuk kazandırmıştır. Ariès'e göre (1962) on altıncı yüzyıla gelinceye değin "bir kavram olarak çocukluk"tan bahsetmek mümkün değildir. Ortaçağların Avrupa coğrafyasında gözlemlenen toplumsal formasyonlarda çocuklar, henüz fiziksel ve zihinsel olgunluğa erişmemiş yani 'yapım halinde' minyatür yetişkinler olarak görülürler ve özel bir ilgiye mazhar olmazlardı. Bu durum, çocukları ev içi özel alana ait sayan ve onları kadınların toplumsal rolleriyle ve eğitim mefhumuyla doğrudan bağlantılı bir kategori olarak tanımlayan modern zamanların toplumsal formasyonu içinde dönüşüme uğramıştır. Modern toplumda çocuklar Liliputlar ülkesinde geçici bir süreliğine meskûn bulunan potansiyel yetişkinler

olarak değil fakat kendine özgü kuralları ve belirleyenleri olan, bu nedenle yetişkinlerin dünyasından kesin şekilde ayrılan ve özel ilgi ve muameleyi hak eden 'sui generis bir grup' olarak görülmeye başlanmışlardır.

Modern çocukluk nosyonunu ilk elde modern olarak ayırt etmemizi sağlayan, çocuğun nasıl muamele görmesi gerektiğine ilişkin belirli bir anlayıştan çok, çocuğun yetişkinlerden farklı bir muamele görmesi gereken bir canlı olduğuna ilişkin düşüncenin kendisidir; yani çocukluğun kendinden menkul nitelikleri haiz bir ontoloji olarak tanımlanmasıdır. Bu bağlamda çocuğun 'ilk günah'la doğmuş ve içinde kötülüğü, şeytani olanı barındıran bir canlı olduğu anlayışını benimseyen ve bu kötü özün iyiliğe dönüştürülmesi için gerekli ahlaki eğitim ve terbiyeyi inşa etmeye çalışan Püritanizmin, Jenks'in (1996: 70-72) terimleriyle ifade edilecek olursa, *Dionysian* çocuk imgesi de modern çocukluk nosyonunun bir görünümü ve türevi olarak okunabilir. Ancak zaman içinde değişen formlara bürünen ve birbiriyle yarışan söylemler üreten Batı menşeli modern çocukluk nosyonu on dokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren, Viktoryen dönem Romantizminin etkisi altında şekillenen yeni bir çocukluk anlayışıyla temsil edilir hale gelmiş ve yine Jenks'in (1996: 73-78) terimleriyle *Apollonian* çocuk imgesini üreterek modernlik iddiasını çocuğa yönelik masumiyet kavrayışı üzerinden inşa etmiştir. Buna göre çocuk, insan doğasına içkin olduğuna ve idealize edilmesi gerektiğine inanılan her türden iyiliğin ve güzelliğin kaynağı olarak sunulmaya başlanmış ve masumiyetin yegâne taşıyıcısı olarak kodlanmıştır.

On yedinci yüzyıl sonunda John Locke'un çocuğun ilk günah ile bozulmuş bir canlı olmayıp eğitim yoluyla geliştirilme potansiyeli taşıyan bir *tabula rasa* olduğu yönündeki tezleri, devam eden yüzyılda pek çok Aydınlanma düşünürünce benimsenmiş ve Hristiyanlığın çocuğa dair sorunlu yaklaşımının eleştirisi üzerinden yeni bir çocukluk kavrayışı köklenmeye başlamıştır (Stearns, 2006: 52). Rousseau'nun *Emile* (1762) adlı eserinde kristalize olan ve özellikle Viktoryen dönemden itibaren Avrupa coğrafyasında hegemonik hale gelen bu yeni çocukluk imgesi (Jenks, 1996: 73); çocuğun, 'masumiyetini', 'kolay incinebilirliğini', 'içkin güçsüzlüğünü' ve 'savunmasızlığını' ön plana çıkarmış ve modernlik öncesi zamanların çocukları suistimal eden ve onları her türden haktan ve ayrıcalıklı muameleden yoksun bırakan zihniyetinin karşısında, korunması, desteklenmesi ve sevilmesi, dahası, iktisadi olmaktan ziyade duygusal bir yatırım aracı olarak görülmesi gereken çocuk anlayışını vaaz etmiştir. On dokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren egemenliğini ilan eden bu özgün modern çocukluk nosyonu, çocukların, tanımlayıcı çerçevesini masumiyetin ve korunma ihtiyacının çizdiği ve söz konusu masumiyeti ortadan kaldıracakları düşünülen, seks, şiddet, ağır çalışma ve siyaset gibi sadece yetişkinlere özgü kabul edilen etkinliklerden azade tutulması gereken bir dünyada olabildiğince uzun süre yaşatılabilmesi esasına yaslanmıştır (Cunningham, 1995: 1).

Ariès'e göre çocuğun ailenin merkezi unsuruna ve temel ilgi odağına dönüşmesi modern zamanlara özgü bir gelişmedir ve çocuk odaklı aile olgusunun ortaya çıkışının bizatihi kendisi modernitenin temel gösterenlerinden ve belirteçlerinden biridir. Bir başka deyişle çocuğa yönelik algılamanın geçirdiği bu radikal dönüşüm modernlikle doğrudan bağlantılıdır ve onu hem koşullayan/yapılandıran hem de onun tarafından koşullanan/yapılandırılan bir niteliğe sahiptir. Ariès'in tezleri, moderniteyi çocukluk kavramının prizmasından geçirerek okumayı deneyen başka bazı çalışmaların üretilmesine yol açtı. Onun izinden yürüyen ve çoğunluğu tarihçi olan bu akademisyenler onun teorisini geliştirdiler ve modern çocukluk nosyonunun ortaya çıkışını on sekizinci yüzyıla tarihlenerek daha önceki dönemlerde çocukların hem fiziksel hem de duygusal olarak yetişkinler tarafından dışlandığını ve ebeveynleri tarafından rutin şekilde suistimal edilip hırpalandığını ileri süren tezler ortaya attılar (De Mause, 1976). Buna göre, modernliğin başat göstergelerinden biri, yetişkinlerle çocuklar arasında daha önceki çağlarda bulunmayan tarzda bir duygusal yakınlığın kurulması ve çocukların ebeveynlerinin şefkat ve ilgisine mazhar olma potansiyelinin görülmemiş şekilde artmasıydı. On sekizinci yüzyıl civarında çocuklar ebeveynlerinin hayatında son derece önemli bir yer işgal etmeye başladılar ve merkezinde sevgi ve şefkat gören çocuğun yer aldığı yeni bir aile kavramı ortaya çıkıp hızla yaygınlaştı.

Ariès'le ve onun takipçileriyle aynı fikirde olmayan başka bir grup tarihçi ise çocukluk kavrayışında ortaya çıkan dönüşümün yetişkinler ile çocuklar arasındaki duygusal ilişkiyle bir bağlantısı olmadığını ve ebeveynlerin bütün çağlarda çocuklarına sevgiyle bağlanıp şefkat gösterdiklerini ileri süren çalışmalar ürettiler (Pollock, 1983). Modernlik öncesi zamanlarda da çocukların gerek ahlakî gerekse de bedensel gelişiminin önemsendiğini gösteren kimi bulgulara yaslanarak çocukların ilgi ve şefkat gören özneler olarak algılanmasının modernliğin ayırt edici bir bileşeni olmadığını savundular (Gonzalez ve Premo, 2007: 5).

Modernite denilen olgunun Batı merkezli olarak tanımlanması ve Batılı toplumlarda çocukluğu yaşam döngüsü içinde kendine özgü bir aşama olarak gören yeni çocukluk nosyonunun modernlikle birlikte ortaya çıktığının kabul edilmesi nedeniyle Ariès'in tezlerinin açtığı yolda yürüyen pek çok araştırmacı gerek Batı dünyasında modernlik öncesi zamanlarda gerekse de modernlikle tanışmamış Batı dışı toplumlarda çocukların yetişkinlerden ayırt edilmediği yönünde çıkarımlar yaptılar. Bu yazarlar söz konusu çağlarda ve toplumsal formasyonlarda çocukluğun doğasına ilişkin özgün bir kavrayışın varlığından söz edilemeyeceğini ve çocukların çoğunlukla kendi başına oturup kalkmayı ve yeme içmeyi başardıkları andan itibaren yetişkinler topluluğunun bir üyesi

olarak kabul edilip bir yetişkin gibi muamele gördüğünü savundular. Bu yaklaşım çok geçmeden bir meydan okumayla karşılaştı ve ikna ediciliği hayli yüksek karşı tezlerin üretilmesine yol açtı. Ortaçağlarda Çin toplumu ya da Ortadoğu coğrafyasında bulunan Ortaçağ İslam uygarlığı gibi örnekler üzerine eğilen bazı araştırmacılar, çocukluğun kendine özgü doğasına ilişkin farkındalığın modern Batı toplumuna münhasır bir olgu olmadığını ve modernlik öncesi dönemlerde ve Batı dışı coğrafyalarda da gözlemlendiğini tespit ettiler (Giladi, 1992; Kinney, 2004). Bugün itibariyle çocukluk çalışmaları literatürüne bakıldığında, her çağda ve her toplumda o çağa ve topluma özgü bir çocukluk kavramının ve anlayışının bulunduğu yönünde bir konsensüse varıldığı görülmektedir. Bir başka deyişle gerek modernlik öncesi dönemlerde gerekse de Batı dışı toplumlarda çocukluğun yetişkinlikten ayrı ve kendine özgü niteliklere sahip bir kategori olduğuna dair bir farkındalıktan bahsetmek mümkündür. Bununla birlikte çocukluğa ilişkin kavramsallaştırma ve algılamalar toplumdan topluma ve çağdan çağa değişiklik göstermektedir.

Her ne kadar Batı dışı toplumların çocukluğa ilişkin kendi tarihsel ve kültürel referans çerçeveleri içinde anlam bulan özgün bir kavrayışa sahip oldukları tartışmasız olsa da, bu toplumların Batı dünyası ile yoğun şekilde temas ettikleri zamanlardan itibaren Batı'da on sekizinci yüzyıl civarında ortaya çıkan ve on dokuzuncu yüzyılda hegemonik hale gelmeye başlayan modern çocukluk söyleminden etkilendikleri anlaşılmaktadır. Kinney'in *Representations of Childhood and Youth in Early China* (Erken Dönem Çin'de Çocukluğun ve Gençliğin Temsiliyet Biçimleri) (2004: 2) adlı çalışmasında dile getirdiği ve kanımca geç dönem Osmanlı ve erken dönem Cumhuriyete de teşmil edilebilir olan bu görüşe göre; Batı dışı geleneksel toplumların modernleşme olarak adlandırılan ve Batı ile yoğun teması içeren dönemleri söz konusu toplumlarda çocukluk olgusunun "yeniden keşfedilmesi"ne yol açmıştır. "Yeniden keşfetme" terimiyle kastedilen ise, bu toplumlarda çocukluk meselesinin entellektüel düşünme ve sorgulama süreçlerinde önemli bir yer edinmeye başlaması ve çocukluk olgusuna ilişkin ilgili toplumda mevcut bulunan düşünme ve davranış biçimlerinin Batı'da etkinlik kazanan modern çocukluk nosyonu çerçevesinde yeniden gözden geçirilmesidir. İster Hindistan isterse de Çin, Japonya ya da Osmanlı İmparatorluğu üzerinden bakılsın; bu toplumların her birinde on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başında gözlemlenen ve hem aile kurumunda hem de daha geniş ölçekteki toplumsal ilişkiler ağı içerisinde ortaya çıkan çözümler ve dönüşümler çocukluk kavramına ilişkin bir tür bilinç yükselmesini gündeme getirmiştir. Geleneksel yaşam modellerinin işlerliğini ve geçerliliğini yitirmeye başladığı böylesi dönemlerde çocukluk, insanlığın sorun çözme ve hayatı üretme konusundaki becerikliliğine olan inancı tazeleme potansiyeli taşıyan son derece özgün ve kritik bir aşama olarak görülmeye başlanmıştır (Pease, 1995: 287).

Batı'yı referans alan tarzda modernleşme deneyimleri yaşayan Batı dışı toplumların Batı menşeli modern çocukluk paradigmasının etkilerine maruz kaldıkları yönündeki tespit, Batılı modernite içinde çocukluğa ilişkin yekpare bir çocukluk algısının bulunduğu anlamına gelmemelidir. Her şeyden önce modern çocukluk nosyonu kendi içinde çatışan ve çelişen söylemler barındırmaktadır ve çocuğun masumiyeti dolayısıyla korunması, yüceltilmesi ve kendisini gerçekleştirmesine izin verilmesi gerektiği düşüncesi, çocuğun ilkelliğe ve vahşiliğe gönderme yapan doğası gereği tehlikeli olduğu ve sürekli şekilde disipline edilmesi ve kontrol altında tutulması gerektiği düşüncesiyle yanyana bulunmaktadır. Dahası, tıpkı diğer toplumlarda olduğu gibi Batılı toplumlarda da aynı zaman zarfında birbiriyle çelişen farklı çocukluk imgelerinin ve deneyimlerinin bulunduğu inkâr edilemez. Bir başka deyişle Batı kaynaklı modern çocukluk nosyonu hiç bir şekilde tekil ve genellenebilir bir çocukluk gerçeğine denk düşmemektedir. Ancak bu, Batı dışı toplumların modernleşme seçkinlerinin, karar alıcılarının, politika üreticilerinin ve en genel anlamda entelijansiyasının belli bir çocukluk imgesini ve söylemini Batı uygarlığını temsil edici olarak görmesine engel değildir. Zaten Batı dünyasının Batı-dışı toplumlarla kurduğu ilişkide “on dokuzuncu yüzyılın reformcu liberalizminin temel düsturlarından birisini, yani bir toplumun uygarlık ve gelişmişlik düzeyini çocukların da içinde bulunduğu dezavantajlı ve güçsüz grupların o toplumda ne şekilde muamele gördüklerine bakarak ölçme ilkesini”(Steedman, 1990: 63-64) daimi şekilde dolaşımında tutması ve “gerek Çocuk Hakları Bildirgesi gibi girişimler gerekse de çeşitli misyonerlik insiyatifleri, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla belli bir çocukluk vizyonunu doğru ve ideal çocukluk olarak Batı-dışı dünyaya ihraç etmesi de Batı'da tek tip bir çocukluk ve çocukluk anlayışı olduğu yönünde örtük ve yanıltıcı bir izlenimin doğmasını kolaylaştırmıştır” (Jenks, 1996: 122).

Türkiye Modernleşmesi ve Çocukluğun Yeniden Keşfi

Geç dönem Osmanlı ve erken dönem Cumhuriyet elitlerinin modernleşmeyi çok büyük oranda Batılı referanslarla kurguladıkları ve ‘medenileşmeyi’ sıklıkla Batılılaşma ile özdeşleştirdikleri düşünüldüğünde sözü edilen dönemlerde Batı tarafından ihraç edilen belirli bir tip çocukluk imgesinin ve modern çocukluk nosyonunun resmi söylemde bir tür ideal olarak benimsenmesinde şaşırtıcı bir yan yoktur. Nitekim Türkiye’de çocukluğun politik inşası üzerine çalışan bir yazarın da ifade ettiği gibi,

Türkiye özelinde ‘yeni çocukluk’ anlayışının gündeme gelmesi,
19. yüzyılın ikinci yarısına doğru hız kazanan modernleşme
çabaları ve değişim rüzgârı ile paralellik arz etmiştir.

Siyasal ve toplumsal yaşamda meydana gelen gelişmeler, imparatorluğun merkezlerinde 'yetişkinlik' ve 'çocukluk' tasavvurlarına ilişkin geleneksel yaklaşımın 'görünür' yanlarını büyük ölçüde erozyona uğratmıştır. Çocukların sosyal hayatındaki dönüşüm, zaman içerisinde edebiyattan tiyatroya, kıyafetlerden oyun mekân ve araçlarına kadar geniş bir sahayı kapsamıştır. (Öztañ, 2011: 6)

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı ülkesinde ve cumhuriyetin ilk on yıllarında Türkiye'de yayımlanmış olan pek çok popüler süreli yayında söz konusu dönemlerin kültürel sermaye sahibi elitlerinden çocuğa yönelik yoğun bir ilgi gözlenmektedir. Bu yayınlarda çocuk bir yandan 'kamusal özne olma potansiyelinin keşfedilmesi' dolayısıyla nüfus siyaseti, yurttaşlık ve ulusçuluk eksenleri üzerinden daha önce görülmemiş tarzda yeni bir ilgiye mazhar olurken, diğer yandan bir toplumda çocuğa yönelik algılamının ve değer kalıplarının modernleşme ve medenileşme ile bağı kurularak Batı'dan ihraç edilmekte olan modern çocukluk nosyonunun rehberliğinde Osmanlı ve Türkiye modernleşmesi çocukluk üzerinden sorgulanmakta ve değerlendirilmektedir.

Yukarıda da işaret edildiği üzere, özellikle geleneksel yapıların çözüldüğü ve yeni rejimlerin inşa edildiği dönemlerde modernleşmeci yönetici elitlerin toplumsal *habitus*¹ dönüştürme arzularının bir sonucu olarak rejim değerlerinin taşıyıcısı ve geleceğin yurttaşları olarak gördükleri çocuk üzerine ilgilerinin yoğunlaştığı açıktır. Bu bağlamda, inşa edilmek istenen yeni toplumun özneleri olarak çocukların nasıl yetiştirilecekleri ve gerek bedensel gerekse de zihinsel ve duygusal eğitimlerinin hangi eksenlerde gerçekleştirileceği öncelikli meselelerden birisi haline gelmektedir. Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra kurucu elitlerin 'çocuk meselesi' ya da 'çocuk davası' olarak adlandırdıkları ve doğumların artırılmasından yeni doğanların bakımına ve sağlığına, öksüz, yetim ve terk edilmiş çocukların sahiplenilmesinden okul çağına gelen çocuk nüfusunun bedensel, akademik ve doktriner eğitime kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsayan yoğun bir düşünme, yazma ve siyasa üretme sahası inşa ettikleri görülmektedir.² Bu durum elbette Cumhuriyet devletinin Foucaultcu anlamda işleyen *anatomo-politika* ve *biyo-politika* süreçleriyle altyapısal iktidarını kurma ve genişletme girişimi olarak da okunmayı hak etmektedir. On sekizinci yüzyıldan itibaren, adına modern devlet denilen sosyo-politik örgütlenme, kendisini modernlik öncesi dönemden ayırt etmemizi sağlayan bir dizi yeni iktidar teknolojileri üretmiştir. Bunlardan biri olarak *anatomo-politika* ya da Foucault'nun seçtiği terimle 'disiplin',

toplumsal gövdeyi en ufak unsurlarına varıncaya kadar denetleyebilmeyi, bizzat toplumsal atomlara, yani bireylere ulaşmayı sağlayan iktidar mekanizmasıdır. İktidarın bireyselleştirme teknikleridir. Birini nasıl gözetlemeli, davranışını, tavrını, becerilerini nasıl denetlemeli, performansını nasıl pekiştirmeli, yeteneklerini nasıl çoğaltmalı, en yararlı olacağı yere onu nasıl yerleştirmeli gibi sorulara karşılık olarak üretilen pratikler[dir]. (Foucault, 2000: 149-150)

Söz konusu yeni iktidar teknolojileri ailesine dahil olan ve *anatomo-politikadan* farklı bir düzeyde işlemekle birlikte onu dışlamayan ya da ortadan kaldırmayan *biyo-politika* ise yaşamın bizzat kendisinin iktidarın bir nesnesi haline gelmesi ve iktidarın bedenlerde ve nüfusta işlemeye başlaması sonucu bir *'tür olarak insan'*ın yaşamının devamının sağlanabilmesi için üretilen tüm politikaları kapsar ve modern devletin yeni iktidar teknolojileri bütünü tanımlamak için kullanılır. Foucault için bir tür 'modernlik eşiği' olarak görülen bu biyopolitik iktidar yani yaşamın bizatihi kendisinin siyasi tekniklerin alanına girmesi durumu, on sekizinci yüzyılda yönetimsel pratiğin, adına nüfus denilen insanlar topluluğuna ilişkin sağlık, temizlik, doğum oranı, yaşam süresi, ırk gibi bir dizi sorunu rasyonelleştirme çabasından doğmuştur. Foucault'cu bakış açısından bu yeni disiplin toplumunda insan bedeni, kendisini inceleyen, keşfeden, bozup yeniden şekillendiren bir tür iktidar makinesinin eline düşmüştür. Nihaî amacı bedenlerin itaati olan bu yeni iktidar pratikleri, mekânı yeniden yapılandırarak ve insan eylemlerinin gerçekleştiği zamanı yeniden düzenleyerek işler ve iktidarın bedenlerin gündelik yaşam pratiklerinin kontrolü üzerinden sağlanmasına hizmet etmek üzere kurgulanır. Söz konusu iktidar teknolojilerinin ne derece etkin kullanılabildiği bir devletin sivil topluma nüfuz edebilme kapasitesi yani altyapısal iktidarı ve modern devlet olma niteliği ile yakından ilişkilidir. Bir tür olarak insanın yani nüfusun üretkenlik kapasitesinin arttırılmasını hedefleyen modern devletin alt yapısal iktidar kurma çabası *anatomo-politika* ve *biyo-politika* gibi yeni iktidar teknolojileriyle kopmaz bir bağ içindedir. Modern devletin nüfusun niceliksel olarak arttırılması ve niteliksel olarak iyileştirilmesi yönündeki girişimleri doğum ve ölüm oranlarına, doğurganlık kapasitesine, sağlığın korunmasına, ortalama yaşam süresinin uzatılmasına, hastalıkların önlenmesine ve tedavi edilmesine, beslenme ve diğer yaşam alışkanlıklarına müdahale edilmesi şeklinde tezahür eder (Foucault, 1990: 25). Kısacası cumhuriyet devletinin, dönemin yazarlarından birisinin ifadesiyle söyleyecek

olursak, ‘çoğalma davası’ (Gövs, 1941: 10, 11,17) yani nüfus siyaseti, biyopolitik iktidarın tesis edilmesinde başat önem taşımaktadır.

Nüfus siyasetinin bir aracı olarak işaretlenen çocuğun bedensel ve zihinsel olarak sağlıklı olabilmesi için doğumdan itibaren nasıl bakılıp büyütüleceği erken Cumhuriyet döneminde çıkan ve gerek yetişkinleri gerekse de çocukları hedefleyen süreli yayınların neredeyse tümünde öncelikli bir mesele olarak yer bulmaktadır. Benzer şekilde, çocuğun ‘yarının büyüğü’ olarak kavranması ve inşa edilmeye çalışılan yeni *habitusun* temel değerlerinin taşıyıcısı ve yeniden üreticisi olarak kabul edilmesi nedeniyle, çocuğun gerek formel gerekse de aile içindeki eğitimde cumhuriyet değerlerini içselleştirmiş ve normlarını benimsemiş bir yurttaşa dönüştürülmesi, çocuk bahsinde merkezi temalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dahası, yakın geçmişi temsil eden Osmanlı İmparatorluğu ile kendi varlığı arasında ontolojik bir kopuş olduğu söylemini vaz eden cumhuriyet rejimi, cumhuriyet yurttaşı olarak doğmuş ve ebeveynlerinden farklı olarak “belleği ‘eski düzen’in istenmeyen kalıntıları ile dolu olmayan” (Özta, 2011: 7) çocuklara hem yeni rejimin ideallerine hem de Batılı yaşam tarzının gereklerine inanç ve bağlılık bakımından daha fazla güvenmekte ve umut bağlamaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet devleti daha önceleri tümüyle özel alana ait olduğu düşünülen aile ilişkilerine ve aile içinde çocuğun nasıl muamele göreceğine etkin şekilde müdahil olma gereği hissetmekte ve cumhuriyet çocukları için adeta bir tür *parens patriae* olarak hareket etmektedir.

Ebeveynlerin ‘bilimsel’ ve ‘modern’ çocuk yetiştirme pratiklerinden habersiz oldukları ön kabulüyle hareket eden devlet, yetişkinlere çocuğun nasıl emzireceğinden ve nasıl bir hijyen rejimine tâbi tutulacağından başlayıp nasıl disipline edilip ne ölçüde şefkat göreceğine kadar uzanan bir zeminde rehberlik etmeyi kendisine görev bilmektedir. Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi yetişkinlerinin de devlet tarafından ‘çocuklaştırıldığı’ görülmektedir.³ *Halk Evleri Ülkü Dergisi’*nde 1944 yılında yayımlanan bir yazı, erken Cumhuriyet döneminde nüfus siyaseti ve çocuk yetiştirme teknikleri arasında kurulan ilişkiyi ve devletin ulus-devletin inşası ve konsolide edilmesi süreçlerinde çocuğu nasıl araçsallaştırdığını göstermesi açısından öğreticidir:

Milletimiz, çocuğu ne ana babadan koparılmış ortaklık bir cemiyet malı, ne de bütün kaderi ana baba eline bırakılmış bir varlık saymaktadır. Çocuğu ana koynundan ve baba ocağından mahrum etmeyi düşünmediğimiz gibi, onu kendi kaderine bırakan bir cemiyet olmayı da istemeyiz. Çocuğa

cemiyetin sıkı ilgisini gerektiren sebepler nelerdir? Kendini bilen her millet gibi, bizim de bir nüfus politikamız vardır. Bu topraklar üstünde ebedi olarak Türkçe konuşulacağına, Türk zihniyetinin yaşayacağına emin olmak isteriz. Özlediğimiz bir refah seviyesi var ki ona ulaşmak için de sayımızın çoğalmasına ihtiyaç var. Bütün bu sebepler yüzünden canlı bir nüfus politikasına sahip olmak bizim için bir ölüm dirim işidir. Fakat nüfus davamız sadece bir sayı meselesinden ibaret değildir. Türk ferdinin bütün beden ve ruh kudretinin son haddine kadar geliştirilmesi de bu politikanın gereklerindendir. İşte bu manada alınan bir nüfus politikasının mihveri çocuktur. Onun içindir ki cemiyetin çocuğa en geniş ilgi, sevgi ve himaye göstermesini, onun gelişmesini sıkı bir kontrol altına almasını isteriz. (Irmak, 1944: 3)⁴

Erken cumhuriyet döneminde çocuğun, nüfusun üretken kapasitesinin artırılmasına yönelik makro düzeyde biyo-politik iktidar teknolojilerinin hedefi olarak görülmesi süreçleri, aynı zamanda çocuğa kendinden menkul bir değer gözüyle bakılması ve ‘masumiyetinin’ ve çocukluğa özgü sayılan naifliklerinin korunması ve çocuğun kendisini gerçekleştirmesine uygun şekilde, yetişkinlerinkinden ayrı, yeni bir zaman, mekân ve tüketim rejimine tabi olması gerektiği şeklindeki Batı menşeli modern çocukluk anlayışıyla iç içe geçmiş görünmektedir. Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının şekillendirilmesinde önemli rol oynamış figürlerden birisi olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) (1932: 34) *İçtimai Mektep* adını taşıyan 1932 tarihli kitabında “çocukluk devri kemal devrinin küçüğü veya karikatürü değildir. O da kendi içerisinde bir mükemmellik devridir, kendisine göre bir akıl, irade, muhakeme, kalp taşır” derken çocukların çeşitli ‘eksik’likler ve ‘yetersiz’liklerle malul mini-yetişkinler olmayıp kendine özgü ihtiyaçları ve algılama dinamikleri olan *sui generis* bir kategori olduğunu savunan modern çocukluk anlayışını yankılamaktadır. Benzer ifadelerin dönemin Maarif Vekâleti’nin öğretmenler için yayımladığı *İlköğretim* dergisinin sayfalarında da yer bulmuş olması, çocuğa ilişkin modern söylemin yeni bir zihniyet inşasında araç kılınmaya çalışıldığını göstermektedir:

Cumhuriyet, çocuğu en tabii ve en samimi manasıyla anlayan bir devrin adıdır. Yetişkin insanlar, asırlardan beri, çocuğu hep kendi gözlükleriyle görmeğe, onu hep kendilerine benzetmeğe çalışmışlardır. Tablolarda çocuk, uzun müddet, maverai bir alemde melek kanatlı bir insan

yavrusu olarak gösterilmiştir. Ressamların eserlerinde çocuk kıyafetleri, saçların taranması, takınılan vaziyet hep büyüklerin taklidi olmuştur. En yüksek terbiye yeri olan saray ve zadeğân muhitinde çocuklar, babalarına karşı üçüncü şahıs ile hitap ederek konuşmağa alıştırılırlardı. [...] Eskiden çocuğu yetiştirmek vasfıyla mükellef olanlar bile onu tetkik etmiyorlardı. [Oysa] çocuğun kendisine mahsus bir yaşayışı, bir mantığı, bir dünya görüşü ve ifade tarzı olduğunu ve onun tekâmülü için, bunları hesaba katmadan hareket etmemizin yanlış olduğu en çok zamanımızda anlaşıldı. Terbiye işlerinde çocuğu kurtarmak ve büyüklere benzetmek için yetişkinlerin ne kadar ters ve insanlıktan uzak yollardan yürüdüğünü bu sayımızdaki karikatürler anlatmaktadır. (Öymen, 1939: 145)

Çocuk, alakaları ve ruhunun işleyişi bakımından yetişkinden ayrı olan, “kendine göre” bir varlıktır. Çocuk, insiyaki biçimde çocuk olarak kalmak ve yetişkin olmazdan önce çocukluğunu yaşamak isteğindedir. Fakat bu kadar tabii olan bu insiyak ancak büyük zorluklarla tatmin olunabilir. Çünkü çocuğun düşmanları vardır. Çocuğun düşmanı, onu vaktinden önce yetişkin hale koymaya, onda mevcut hususiyetleri yok etmeğe çalışan mürebbilerdir. Buna karşılık çocuk da yaşamak için itaatsizlik eder. Çocuk, tabii muhiti oyun olan ve düşmanlarıyla yaptığı mücadelede itaatsizlikle tutunabilen canlı bir varlıktır. (Baymur, 1939: 148)

Benzer şekilde, çocukluğu insan yaşamındaki en özel zaman dilimi ve çocuğu da insanlığın babası (*father to man*) olarak tarifleyen ve insanın ‘içindeki çocuğun muhafaza edilmesi’ çabasını kutsayan Romantizm kaynaklı modern çocukluk kavrayışı (Fletcher, 2008: 10) cumhuriyet dönemi edebiyatının önde gelen isimlerinden Ahmet Hamdi Tanpınar’ın (1901-1962) 1950 yılında tefrika halinde yayınlanan romanı *Sahnenin Dışındakiler*’de yaptığı çocukluk tanımında ifadesini bulmakta ve cumhuriyet elitlerinin, tıpkı Batı’da olduğu gibi, çocukluğu yetişkinlikte kaybedilen masumiyete nostaljik bir özlemi imleyen romantik bir ideal biçiminde algıladıklarının işaretini vermektedir:

Çocukluk, yalnız sonu ergenliğe, rüşde varan bir yol değildir. O aynı zamanda bir yığın tatlı hususiyetin, tabiatla derin kaynaşmanın, hayatla her tecrübeden uzak şahsi bir bakışın

mevsimidir. Onu kendinde kuvvetle devam ettirebilenler daha ziyade şahsiyetlerindeki aksayılarla sevilirler. (Tanpınar, t.y.: 58)

Jacqueline Rose (1994: 43), çocukluk kavramının Barthes'çı anlamda bir tür mit (Barthes, 1972) olarak görülebileceğini ve içerdiği varsayılan doğallık/doğaya ve doğal olana yakınlık nitelikleri sayesinde tüm kültürel farklılıkları ortadan kaldıran ve tarihsel değişimin dışında kendi başına var olabilen bir tür uzam olarak işlediğini, her türlü toplumsal anlam ve arzunun taşıyıcılığını yapabilen güçlü bir araç olduğunu savunmaktadır. Cumhuriyeti kuran Kemalist kadrolar için de çocukluk kavramının başından beri 'Türk Devrimi'nin 'kendiliğindenliğini', 'heyecanını', 'saflığını' ve 'doğallığını' temsil eden bir tür metafor ya da Rose'un tespitiyle bir tür Barthes'çı mit olarak işlev gördüğünü söylemek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti'nin lirik bir üslupla yeni doğan bir çocuk şeklinde tasavvur edilmesi ve çocukluğa atfedilen bütün olumlu referansların ve yan anlamların yeni kurulan devlete de teşmil edilmesi cumhuriyetin kurucu anlatısı içinde kolaylıkla tespit edilebilir bir durumdur. Türkiye Cumhuriyeti, Romantizmin ilerlemeye ve olgunlaşmaya 'yozlaşma' ve 'özbenliğinden uzaklaşma' gibi olumsuz anlamlar yükleyen yaklaşımı çerçevesinde dünyanın 'yorgun' ve 'yaşlı/ yetişkin' toplumlarının ve devletlerinin aksine, kirliliği ve sıkıntı verici bir geçmişe değil fakat yalnızca parlak ve umut vaadeden bir geleceğe sahip yeni doğmuş bir çocuğa benzetilmektedir. Çocuk olmak hali romantize edilip Türk toplumunun ve onun çiçeği burnunda ulus-devletinin enerjik, dinç ve dinamik niteliklerinin altını çizen söylemsel bir enstrüman olarak hizmete sokulmaktadır.

Cumhuriyeti, yetişkinlerin değerini içindeki çocukla ve özbenliğiyle ilişkisinin canlılığı üzerinden ölçen Romantizmin prizmasından yansıtarak çocuk olarak resmetmek, yeni rejimin devrimci ve gelişmeci/ilerlemeci ruhunun daima canlı tutulacağına dair bir imayı ve iddiayı da içinde taşımakta ve son derece verimli bir metafor olarak işlemektedir. Bir başka deyişle çocukluk cumhuriyetin kurucu elitleri tarafından geçmiş, bugünü ve geleceği yapıbozuma uğratmak ve ardından yeniden yapılandırmak için söylemsel bir uzam olarak kullanılmaktadır. Öte yandan, çocuk olarak kalma hali iktisadi olarak üretken olmamakla ve temel ihtiyaçlar açısından 'yetişkinlere' bağımlı olmakla ilişkilendirildiğinden, cumhuriyetin, hiç vakit kaybetmeden dünyanın en gelişmiş, üretken ve 'medeni' ülkeleri arasına katılabilmesi yani 'muasır medeniyetler seviyesine erişebilmesi' yönündeki ideal ile uyumsuzluk içindedir. Cumhuriyet, bir yandan çocukluğu yüceltip kendisinin üstünlüğü iddiasına dayanak yaparken öte yandan da çocukluk çağında fazla oyalanmaksızın büyümek ve yetişkinler safına

dahil olmak arzusu içindedir. Çünkü Nandy'nin (1992; 57-63) işaret ettiği gibi, çocukluk çağı Oryantalist söylemle desteklenen modernist politik tahayyülde ilkelliğe, olgunlaşmamış olmaya, gayri medeniliğe ve geri kalmışlığa gönderme yapmaktadır. Ahmed Cevad'ın ([1328] 1988: 27) 1912 yılında yayımladığı *Bizde Kadın* adlı eserinde Osmanlı Müslüman Türk toplumuna ilişkin yaptığı "biz çocuk kalmış, zamanın yüküne gayrimütehammil bir milletiz. ... Evet başka milletler büyürken, kuvvetlenirken, hayat ile uğraşırken, biz nahif [sic] ve alil bir çocuk kaldık" tespitinde adeta bir manifesto şeklinde ifadesini bulmuş olan bu anlayış, cumhuriyet elitlerinin çocukluğu kutsayan söylemlerini arka planda daimi olarak aşındırmaktadır. Köksal'ın (1997: 9) son derece isabetli şekilde tespit ettiği üzere,

Çocukluk kavramı aynı anda terkedilmesi, aşılması gereken bir durum ve içinde geleceği yaratma yetisi taşıyan bir sürekli kaynak düşüncesini içermektedir. Daha sosyolojik terimlerle ifade edildiğinde Türk Devriminin araçsal açıdan çocukluğunu aşmaya, ülküsel açıdan ise çocukluğunu k o r u m a y a gereksinimi vardır. Burada araçsal ifadesini biraz açmak iyi olacaktır. Yeni ulus devlet hummalı bir kalkınma seferberliğine girmektedir. Anahtar kelime üretim, anahtar kavram faydadır. Üretim ise ancak yetişkine mahsustur. Çocuğun üretime katkısı yoktur. Onun üretken bir yetişkin olacak ve ulusal kalkınmaya katkıda bulunacak şekilde eğitilmesi gerekmektedir. İşte Cumhuriyetin kuruluş dönemi ideolojisinin çocuğa bakışındaki bu faydacılık çocuğun ülküsel/romantik kurgulanışı ile çelişmektedir.

Kısacası cumhuriyet elitlerinin çocuğa ve çocukluğa bakışı en hafif ifadeyle sorunlarla yüklüdür. Bir yandan çocuklar ile cumhuriyet devleti arasında lirizmle süslenmiş doğrudan bir temsiliyet ilişkisi tesis edilip Batıdan ithal edilen modern çocukluk nosyonunun pek çok bileşeni 'bilimselliğin' ve 'modernliğin' bir 'gereği' olarak dolaşıma sokulurken, diğer yandan çocukluk kavramı, çağrıştırdığı az gelişmişlik, iktisadi bağımlılık ve güçsüzlük gibi nitelikler yüzünden bir an önce aşılması gereken ve hatta fazlaca anlam ve değer yüklenmesi sakıncalı görülen bir kavrama dönüşmektedir. Bu iki sürecin eş zamanlı olarak ve iç içe geçmiş şekilde ilerlemesi erken cumhuriyet döneminde modernleşmeci elitlerin bilişsel haritasında ifadesini bulan çocukluk algısının ve bu algı etrafında yapılandırılan söylemlerin ve tutumların aslında çeşitli içsel çelişkilerle ve gerilimlerle malûl olması sonucunu doğurmaktadır.

Cumhuriyetin Bilimsel Esaslarla Yetiştirilecek Modern ‘Masum’ları: Müstakil Bir Değer Olarak Türk Çocuğu

Batı’da modernliğin gerekleri süzgecinden geçirilerek kurgulanan yeni çocukluk anlayışı, çocuklara uygun tüketim nesnelere neler olduğundan ailede ve toplumda çocuğa nasıl muamele edileceğine kadar hemen her konuda tavsiyeler içeren yeni bir ‘tavsiye literatürü’nün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Benzer bir durum erken dönem cumhuriyet Türkiye’si için de geçerlidir. Çocuğu ailenin ve toplumun merkezine yerleştiren ve bir kategori olarak çocukların toplumdaki değerinin ve statüsünün yükseltilmesine çabalayan yeni çocukluk söyleminin bir ürünü olarak ortaya çıkan bu literatür, çocukların yeni rejimle ve ‘çocuk meselesi’ndeki başarının rejimin bekasıyla özdeşleştirildiği erken dönem cumhuriyet Türkiye’sinde adeta bir tür vatanseverlik faaliyeti görünümü almıştır. Çocuğun doğum öncesinden başlayarak bakımına, beslenme ve hijyen rejimine, hastalıklardan korunmasına, psikolojik sağlığına, yeteneklerini geliştirmesine, terbiyesine ve eğitimine yönelik ‘bilimsel’ esaslar çerçevesinde öğütler veren ve tıp doktorları, pedagoglar, eğitimciler ve ‘çocuk davası’ üzerine düşünen siyasetçiler tarafından adeta hummalı bir yayın ve konferans etkinliğine girilmiştir; pek çok kitap, risale ve dergi yazısı yayınlanmıştır. Bunların içinde, Kâzım Karabekir’in 1920 yılında *Çocuklara Öğütlerim* adı ile kaleme aldığı eser (Karabekir, 1995), cumhuriyetin kurucu kadrolarının modernleşmeçi zihniyet örüntülerinin çocukluk prizmasından tespiti açısından özel bir önem taşır. Söz konusu metinde Karabekir, çocuğun kendine ait ayrı bir odası olması gerektiği yönünde Batı’da modern çocukluk nosyonunun mihenk taşlarından birisi olarak kabul edilen çocuk merkezli yeni mekân düzenlemelerinden,⁵ çocuğun şiddet ve aşağılamaya maruz kalmaması, ‘masumiyetine’ aykırı düşen ve psikolojisini olumsuz etkileyen korkutucu, tiksindirici ya da şiddete özendirici oyuncaklardan, sözel ya da yazılı anlatılardan ve davranışlardan uzak tutulması gereğine işaret eden ‘modern pedagoji’ye kadar pek çok konuda öğütler vermekte ve geleneksel çocuk yetiştirme pratikleri ve çocukluk deneyimlerini modern ve ideal çocukluk anlayışı üzerinden eleştiriye tabi tutmaktadır.

Çocukların akıllı ve güler yüzlü ve tatlı sözlü olması için oturup yattıkları odalarda bol hava ve güneşten mâda bazı şeylere de ziyade dikkat lazımdır. Odanın içinde çocuğun yüzünü ekşi tutacak, onu somurtacak hiçbir şey bulunmamalı, bilâkis nereye baksa çocuğa gülmek ve sevinmek hissi gelmeli. Gülünç şeyler, kuş, tavuk, horoz vesaire gibi resimler, oyuncaklar bulunmalı. Çocuk odasının penceresinden de mezarlık, viranelik gibi kasvetli manzaralar görülmemeli, çocuk karyola, sedir, kerevet gibi yüksekçe bir yerde yatmalı. (Karabekir, 1995: 16)

Çocuk terbiyesinde evvela çocuğa anlayamayacağı şey okutulmaz ve söylenmez. İkincisi çocuklar herşeyi anlamaya meraklıdır, rastgele gördüklerini sorarlar. Bunların baba ve anaları cevap veremiyorlarsa hiç olmazsa hocalarından öğrenebilmelidirler. Çocuğa katiyen aklın ermez, nene lazım, çocuklar her şeye karışmaz gibi şevk ve hevesini kırıcı cahilliklerde bulunulmamalıdır. Bilâkis ne kadar çok sorarsa o kadar çok takdir ve taltif edilmelidir. ... Falaka ile, sopa ile, muşta ile, kulaklarını koparasiya çekmekle, tokat vurup kulak zararını patlatmakla, velhasıl kendi hiddetini yeninceye kadar biçareye vurup sövmekle çocuklar yalnız terbiyesini kaybetmez, bazıları bütün hayatlarında sersem, inatçı, aptal olur. (Karabekir, 1995: 18)

Yaş ilerledikçe daima fena hatıralarımız bizi rahatsız eder. (Bunun için) henüz akli ermeyen ve hayatın bu ince noktasını bilmeyen evlatlarımıza mezarlıklar, viranelikler, pislikler, iğrenç vaziyetler göstermekten, pis yerlerde yaşatmaktan pek ziyade kaçınalım. Bütün hayatınca kulaklarında çınlayacak fena ve iğrenç sözler işittirmeyelim. Onları bahçelere, kır eğlencelerine sık sık götürelim. Çok musiki dinletelim. Çocuk odası öğüdünü turalım. Evlatlarımızın hayat kitaplarına daha küçükken güzel resimler nakletmeliğin babalık ve analık vazifesi olduğunu unutmamalıyız. (Karabekir, 1995: 100)

Küçük çocuklara oyuncak, daha büyüceklerine kitap, resimli gazete, defter, kalem, güzel ve münasip resimler, tazılar, yahut mendil, çorap vesair faydalı şeyler (iyi birer hediye.) ... Çocuklara bıçak, tabanca veya ahlaksızca yazılmış kitap veya resimler hediye değil ihanet sayılır. (Karabekir, 1995: 190)

Kâzım Karabekir'in henüz 1920'li yıllarda işaretlerini verdiği ve Batı'daki hegemonyası giderek sağlamlaşmakta olan modern çocukluk nosyonunun geç dönem Osmanlı ve erken dönem cumhuriyetin modernleşmeci elitlerinin zihinlerine nüfuz etmeye başladığını gösteren pek çok örnek arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin maliye nazırlığını yapmış ve 1926'da İzmir suikasti girişimi ile bağlantısı olduğu iddiasıyla idam edilmiş olan Cavid Bey'in 25 Ekim 1924 doğumlu oğlu Şiar için tuttuğu günlük son derece zihin açıcudur. Yıllar sonra *Şiar'ın Defteri* (Cavid Bey, 1995) adıyla yayımlanan günlük⁶ modernleşmeci seçkinlerin kafasında çocuğun değişen anlamına, değerine ve çocuk bakımı ya da daha genel anlamda çocuğa reva görülen muamele ile toplumsal modernleşme arasında kurulan bağlantıya dair içgörü edinmemizi sağlayan çarpıcı ayrıntılar içermektedir. Günlükten, doğumundan kısa bir süre sonra kendisine bir çocuk odası hazırlanan, annesi tarafından emzirilen, her gün en az iki defa yıkanan, Avrupa'dan ithal edilen eşyalar satan bir mağazadan alınan

çocuk arabasında gezdirilen, doğum günü kutlanan, çocuk giysileri giydirilip yaşına uygun oyuncaklarla oynatılan, genel sağlık durumu daima gözlem altında tutulan ve gözünün çapaklanmasından ateşinin hafifçe yükselmesine kadar her türlü rahatsızlığı doktorlara danışılan Şiar bebeğin ebeveynleri açısından nasıl bir duygusal yatırım aracına dönüştüğünü ve toplumda değişeceği ümit edilen geleneksel, köhne, 'gayri-bilimsel', 'gayri-medeni' birçok usulün, değer ve tutumun eleştirisinde çocukla kurulan ilişkinin ve çocuğa yönelik algılamının nasıl bir tür katalizör olarak kullanıldığını anlamak mümkündür.

13. gün: 6 Teşrinisani 1924: ... Günde laakal iki kere seni saçlarından ayaklarına kadar yıkayan nörsünün (bakıcı anlamında) itinası sayesinde ne temizsin! Hayatının bu ilk günleri sende nezafet (temizlik) için bir inhimak (yatkınlık, düşkünlük) husule getirsin; medeniyetin ve insanlığın bu en iptidai şartına daima riayet et. Bugün bu halk temizliğe değil, temizlik mefhumuna bile aşına değer. Milleti tahrip eden hastalıkların çoğunun menşei budur. (Cavid Bey, 1995: 20)

57. gün: 20 Kanunuevvel 1924: ... Bütün hayatımız boyunca senden alacağımız şey, zevk ve saadet olsun. Sen bizim bütün ümitlerimizi, emellerimizi yaşat Şiar'cıgım. (Cavid Bey, 1995: 44)

92. gün: 24 Kanunusani 1925: Bütün misafirler senin temizliğine ve sükûnuna hayran oluyorlar. Arsız çocuklar gibi bağırıyorsun. Saçlarından patiklerine kadar her tarafın her zaman tertemiz. (Cavid Bey, 1995: 56)

95. gün: 27 Kanunusani 1925: Gözlerin tamamen geçti, fakat şimdi sol yanağında günlerden beri geçmeyen bir kırmızılık var. Annen bunun için üzülüyor. (Cavid Bey, 1995: 58)

107. gün: 8 Şubat 1925: Arada acı acı ağladın. Akşam hafif hararetin de vardı. Merak edip hemen doktoru çağırdık. Bu hararetin senin için pek tabii olduğunu söyledi ve merakımız için bizimle eğlendi. (Cavid Bey, 1995: 63)

Gerek Kâzım Karabekir'in gerekse de Cavid Bey'in anlatılarında ifadesini bulan modernçocukluk anlayışının ilerleyen dönemlerde söylemsel açıdan norm haline

dönüştüğü ve çocuk üzerine üretilen düşünsel materyalin neredeyse tümüne damgasını vurduğu görülmektedir. 1929 yılında Maarif Vekâleti tarafından yoksul kitlelere ‘medeni’ yaşayışı ve *sociabilité*’yi öğretme misyonuyla çıkarılan *Halk* dergisinde imzasız olarak yayınlanan çocuk hijyeni meselesine ilişkin bir yazı, 1942 yılında kadın okuyucuları hedefleyen bir süreli yayın olan *Ev-İş* mecmuasında Kemalettin Tuğcu imzasıyla yer alan bir yazı ve 1948 yılında *Halk Evleri*’nin yayın organı *Ülkü*’de karşımıza çıkan bir diğer yazı aradan geçen yıllar içerisinde *Çocuklara Öğütlerim*’de ve *Şiar’ın Defteri*’nde izleri sürülen çocukluk anlayışının ve yetişkinlerin çocuk karşısındaki duruşunun ne olması gerektiğine dair yaklaşımın güçlenerek varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Banyo bir yavruya ana sütü kadar lüzumlu bir şeydir. Ama onu böyle leğen içinde yapmazlar. Resimde gördünüz ya, leğenin yanında bir sürü de teneke var. Bunların tangirtisi, etrafındakilerin “Hanımış benim paşam? Bıcı bıcı yapıyor benim oğlum.” diyerek haykırışmaları yavrucuğu büsbütün şaşırtmış olmalı ki gözlerini nasıl da açmış bön bön bakıyor. Hâlbuki öte tarafta yani çocuk nasıl büyütüldüğünü bilen memleketlerde (abç) banyo usulü büsbütün başkadır. Orada çocukların daha doğmadan banyoları alınır. Bu banyolar çok temiz ve rahat şeylerdir. Çocuk bu banyoyu hiç yadırgamaz, tatlı tatlı gülümseyerek banyosunu yapar. Yavrularımızı böyle çamaşır leğenleri içinde, ortalığı suya boğarak yıkamaktansa ona bir banyo almağa çalışın. Evlatlarımızı sade sevmek bir işe yaramaz. Onun sağlığını ve sağlamlığını da düşünmeliyiz. (Halk, 1929: 7)

Önüne ne konursa onu yiyecek olan çocuğa, o yaşında eve bir para yardımı yapamayacağına göre, niçin yokluğu hissettirmeli, onun körpe dimağına niçin keder işlemelidir? Bugünkü hayat iyi ve fena taraflarıyla sizin hayatınızdır. Her şeye göğüs gerecek olan sizlersiniz. Çocuk ancak bu hayatın iyi taraflarından pay almalı ve hayatta fena kısımlar bulunduğunu bilmemelidir ki bugünden yılmasın ve yarın için ümitli ve cesaretli bulunsun. Ev hayatının bütün bu taraflarını çocuktan saklayabilmek için çocuğun aile efradıyla seyrek olarak teması lazımdır. En iyisi çocuğun bir odası olmasıdır Çocuğunuzu teklifli bir misafir addediniz. Evinizin ve hayatınızın güç ve acı taraflarını ona göstermeyiniz. (Tuğcu, 1942: 68)

Çocuk ruhu, üzerinde her türlü tesirin derin izler bırakacağı dümdüz ve bembeyaz bir levha gibidir. Ruh tahlilcilerine göre çocukluk seneleri esnasında, çocuk ruhunda husule gelen bu izler, çocuğun bütün hayatı müddetince devam edip gider.

Şu halde bu ilk izlerin sevgiden, iyilikten, doğruluktan, hak ve adaletten doğan tesirlerle husule gelmiş bulunmalarının ne büyük bir değeri vardır! (Aytuna, 1948: 11)

Buraya kadar çeşitli örnekler üzerinden gösterilmeye çalışıldığı gibi erken cumhuriyet döneminde çocuk 'kendinden menkul bir değer' olarak yeniden keşfedilmekte ve şiddet gören, aç ve bakımsız kalan, okula gönderilmeyen, sözü dinlenilmeyen, ağır işlerde çalıştırılan, ebeveynleri için 'iktisadi bir yatırım aracı'⁷ olan ve bir öznenen çok nesne muamelesi gören çocuk imgesi gayri-modern ve gayri-medeni toplumlara ve çağlara özgülenerek reddedilmektedir. Bu bağlamda "Cumhuriyetin ilk yıllarında kaleme alınan çocuk terbiyesi ve pedagoji konulu eserlerin büyük bir bölümü, yeni rejimin, çocuk imgesi ve terbiyesi bakımından hangi 'çağdaş temel ilkeleri' uygulamaya taşıdığını saymakla söze başlamakta", Cumhuriyetin yaşamın her alanındaki 'bilimsel' tutumu vurgulanarak, "Osmanlı dönemi çocuk telakkisi kıyasıya eleştirilmekte" (Öztan, 2011: 156), ve modern çocukluk nosyonunun rehberliğinde atılan her adım yeni rejimin çağdaşlığına ve medeniliğine dair bir delil olarak sunulmaktadır.

Sisifos'un Görevi ya da Çocukluk Etme Lüksü Olmayan Cumhuriyet Çocuğu

Çocuğun Türk ulusunu betimleyen bir metafor olarak işlev görmesi, Türk ulusunu inşa etme misyonuyla hareket eden cumhuriyetin kurucu elitlerinin 'çocuk meselesi'ni ya da 'çocuk sorunu'nu politize etmesi sonucunu doğurmaktadır. Çocuk sorununun çözümü, cumhuriyet rejiminin ulus inşasına ve modernleşmeye yönelik stratejilerinin başarısının değerlendirilmesinde bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Batı dünyası tarafından ihraç edilen ve cumhuriyetin resmi söyleminde yeniden üretilen modern çocukluk nosyonu, çocukların *a priori* varsayılan masumiyetlerinin kendi özel dünyaları içinde muhafaza edilmesi ve yetişkinlere özgülenen cinsellik, siyaset, şiddet, ayrımcılık, yoksulluk, ücretli çalışma vs. gibi etkinliklerin ve düşüncelerin bozucu ve prematüre şekilde 'yaşlandırıcı' etkilerinden uzak tutulması gerektiği anlayışını vaaz etmektedir. Oysaki yetişkin dünyasının gerçeklerinden uzak tutulan, asgari düzeyde sorumluluk ve görev yüklenen ve adeta fanusta yaşatılan bu çocuk imgesi, cumhuriyet rejiminin kendi bekasının garantisi gözüyle baktığı cumhuriyet çocuklarına ilişkin beklentileriyle çelişmektedir. Bir yandan çocuğu 'naif'lik ve 'kolayca incinebilir'lik üzerinden resmeden masumiyet söylemi etkinliğini ve gücünü arttırırken öte yandan yeni rejimin yapılandığı ideal Türk çocuğu imgesi yaşından beklenmeyecek düzeyde bir olgunluğa ve gerek insan ilişkilerine gerekse de hayatın gerçeklerine dair yüksek bir kavrayışa sahip bir çocuk portresi çizmektedir.

Cumhuriyet rejiminin ulus inşası pratiklerinin birincil hedefi olarak çocuk,

rejim değerlerini içselleştirip yeniden üretecek cumhuriyet yurttaşının ilk eldeki temsilcisi olarak görüldüğünden ve rejimin devamlılığını sağlama görevi asli olarak bu yeni yurttaşın omuzlarına yüklendiğinden, cumhuriyet çocuğunun, sorumluluklardan ve üretkenlikten azade, zevk ve eğlence odaklı bir çocukluk sürdürmesi, şımarıklık, anlayışsızlık, avarelik etmesi, daha açık bir deyişle modern çocukluk nosyonunun gerektirdiği çocukluk lüksünü yaşaması arzu edilmemektedir. Böylece Türk çocukları adeta Sisifos'un görevini yerine getirmekle yükümlü kılınmakta, bir yandan Batı dünyasındaki yaşlıları gibi çocukluğa özgü sayılan bir evrenin sınırları içinde masumiyetlerini koruyan çocuklar olarak hareket edip cumhuriyet rejiminin modernlik ve medenilik iddialarını teyid etmeleri ama aynı zamanda çocukluk çağını lüzumsuz, boş ve yararsız işlerle ziyan etmeyip bu safhayı rejime ve topluma karşı haklardan çok ödev ve sorumluluklar ile karakterize edilen yetişkinlik döneminin bir tür ön hazırlığı gibi değerlendirmeleri beklenmektedir. Türk çocuğu vatan topraklarını korumak ve cumhuriyeti kurmak için 'canı pahasına' mücadele vermiş bir önceki nesle karşı borçlu sayılmaktadır ve bu borcunu yaşamının her alanında kusursuzca hareket ederek ve görev bilincini kaybetmeyerek ödemekle yükümlüdür. Kendisi için yapılan fedakârlıkları hak ettiğini ispat etmeli, içinde yaşadığı toplumun, ülkenin ve kültürün geleceği açısından kendisinin ifade ettiği anlam ve değeri ve kendisine düşen rolü takdir edebilmelidir. Bu beklenti 1939 yılının 19 Mayıs bayramı kutlamaları sırasında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in yaptığı konuşmada kristalize olmuş bir halde ifadesini bulmaktadır: "Vatan, sizden önceki nesilden, bizden, mal istediği zaman malımızı, can istediği zaman canımızı verdik. Sizin de, bizden sonra gelecek nesillerin de böyle yapacağına iman ediyoruz" (Yücel, 1939: 1).

Cumhuriyetin çocuklarını bir an önce büyütme arzusu, Yücel'in sözlerinde ifadesini bulan beklentiyi gerçekleştirecek yani bir önceki neslin 'çocukluğunu yaşamasına engel olan'⁸ felaketleri, acıları ve korkuları bütün canlılığıyla yeni neslin zihinlerine nakşedip onlara sorumluluklarını biteviye anımsatacak bir sosyo-kültürel ve tarihsel anlatıyı üretme çabasını gündeme getirmiştir. Bu çaba, 1930'lu yıllarda yayımlanmış bir dizi çocuk dergisinde, modern çocukluk nosyonunun çocuklara anlatılmasını olumsuzlamayacağı bazı konuların çocukluk masumiyetinin sınırlarını ihlal eder düzeyde ve tarzda anlatılması yönündeki tercihte açıkça gözlemlenebilmektedir. Söz konusu yayımlarda çocukların tüketimine sunulan masalların, kısa öykülerin, şiirlerin ve diğer türden anlatıların ne konu seçiminde ne de içeriğinde modern çocukluk anlayışının çocuklara uygunluk kriterinin gözetildiğini söylemek mümkündür. Cinsellik ve aile planlaması gibi kesin şekilde yetişkinlerin alanına özgü kabul edilen konular

haricinde, işkenceden tecavüze ve toplu kıyımlara uzanan geniş bir yelpaze içinde her türden şiddet, ölüm, toplumsal eşitsizlikler, belli etnik, kültürel ve dini gruplara yönelik önyargılar ve basmakalıp fikirler, komşu devletlerin düşmanlıkları, toplumsal azınlıkların 'ihametleri' gibi meseleler ve en genel anlamda siyaset, söz konusu yayınlarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada incelenmiş olan çocuk dergileri, yetişkinleri hedefleyen dergilerden içerikleri bakımından değil ancak kullanılan üslubun basitliği, dilin kolay anlaşılabilirliği ve kahramanların çoğunlukla çocuklar arasından seçilmesi gibi nitelikleri ile ayrılmaktadır. Bir başka deyişle, erken cumhuriyet döneminin çocuk dergileri Türk çocuklarına masumiyet ve eğlence ekseninde salınan bir dünya sunma arzusunun sonucu olarak ortaya çıkmış görünmemektedir. Her ne kadar çocukları eğlendireceği düşünülen oyun, oyuncak, hayali ya da gerçek ülkelere seyahatler, keşifler ve icatlar gibi konular bu dergilerde yer bulmuşsa da asli olarak yapılmaya çalışılanın çocuklara yeni rejimin kurucu tarih anlatısını, ulus inşası pratiklerini, modernleşme hedeflerini ve 'millilik' şerhi düşölmek koşuluyla Batılı yaşam tarzını olabildiğince basitleştirilmiş ve şematik bir tarzda öğretmek ve benimsetmek olduğu anlaşılmaktadır.

1928-1936 yılları arasında yayınlanmış *Çocuk Sesi* (1928-1930), *Afacan* (1931-1932), *Şen Çocuk* (1932-1933), *Çalışkan Çocuk* (1934-1935) ve *Olgun Çocuk* (1935-1936) dergileri üzerinde yapılan bir inceleme yeni rejimin çocuklar için "bir yandan milliyetçi/kalkınmacı hedeflerini diğer yandan Batılı gibi olma/görünme arzusunu içeren bir nevi (zihinsel) 'atlas' hazırlama gayreti"nin (Öztan, 2011: 235) yalnızca formel eğitimi biçimlendirmekle kalmayıp aynı zamanda popüler çocuk dergilerinin içeriklerini de belirlediğini ortaya koymaktadır. Söz konusu dergilerden ikisine, yani *Çocuk Sesi* ve *Şen Çocuk'a*, yayımlanmaya başladıktan bir süre sonra Milli Eğitim Nezareti tarafından kısmi sponsorluk sağlanmış olması bu bakımdan şaşırtıcı değildir. Çocukları yetişkin dünyasının meselelerinden uzak tutma ve kendi naif dünyaları içinde muhafaza etme anlayışının tersine olacak şekilde bu yayınlar çocuklara yetişkinlerin meselelerini çocuksu bir dille anlatma gayreti içindedirler.⁹ Doktrinasyon amacı ve ihtiyacı, gizlenme gereği duyulmayacak kadar meşru ve açık şekilde kendisini göstermektedir. 1930'lu ve 1940'lu yıllarda Türkiye'de yayımlanmış çocuk dergileri üzerine çalışan Ertem'in de ifade ettiği üzere;

Türkiye'deki çocuk dergileri içine doğdukları toplumsal-tarihsel gerçekliğin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve bu gerçeklik tarafından biçimlendirildikleri gibi aynı zamanda onu biçimlendirmişlerdir. Birer kültürel araç olarak bu yayınlar otonom şekilde boşlukta salınmamış, tersine kendi bağlamları içinde spesifik anlamlar üretip iletmışler ve bir tür hegemonik uzam olarak

işlev görmüşlerdir. İçselleştirme, yansıtma ve yayma yoluyla toplumsal/kamusal alanda etkinlik gösteren iktidar örüntülerini ve zamanın hegemonik kodlarını, sundukları okuma materyalinin içerdiği abartılı ulus-devlet formasyonu söylemi üzerinden çocuklar için görünür ve tüketilebilir kılmışlardır. (Ertem, 2005: 13)

Bu bağlamda örneğin Temmuz 1932’de toplanan Birinci Türk Tarihi Kongresi’nde tartışılan Türk Tarih Tezi ve Ağustos 1936’da gerçekleştirilen Üçüncü Türk Dili Kurultayı’nda ortaya atılan Güneş-Dil teorisi ‘nden (Behar, 1996; Copeaux, 1998: 51-43) başlayıp (Şen Çocuk, 1932: 2-3; Olgun Çocuk, 1934: 2; Çalışkan Çocuk, 1934: 5; Çalışkan Çocuk, 1934a:3) cumhuriyet rejiminin Osmanlı İmparatorluğu geçmişi ile kurduğu antagonistik ilişki ve ontolojik kopuş söylemine uzanan (Çalışkan Çocuk, 1934a: 3; Çalışkan Çocuk, 1934b: 2-3; Olgun Çocuk, 1934: 3; Olgun Çocuk, 1934a: 3; Olgun Çocuk, 1934b: 2; Olgun Çocuk, 1934c: 2; Şen Çocuk, 1933: 13; Çocuk Sesi, 1930: 2), İmparatorluğun dağılması sürecinde Müslüman Türk nüfusun yaşadığı acıları, gayrimüslim azınlıkların ‘ihametleri’ni, ve içerideki ve dışarıdaki ‘öteki’leri (Çocuk Sesi, 1929: 13) popüler ve imtiyazlı konular olarak sıklıkla işleyen bu dergiler, cumhuriyetin modernleşme elitlerinin çocuğa ilişkin algılamasını ve çocukluk politikalarını derinden etkileyen içsel çelişkilerin ve onlardan doğan gerilimlerin çarpıcı şekilde izlenebileceği bir zemin sunmaktadır. Modern çocukluk nosyonunun ifadesini bulduğu alanlardan biri olan ve çocukların yetişkinlerden özsel bir farklılığa sahip olduğu ve bu nedenle kendilerinin farklılığını esas alan bir tüketim rejimine tabi olmaları gerektiği düşüncesinin ürünü olarak ortaya çıkan çocuk dergilerinin Türkiye bağlamı özelinde modern çocukluk nosyonunun çocuklar için uygunsuz olarak etiketleyeceği pek çok konunun yazıldığı ve çocuklara empoze edildiği bir platform olarak kullanılmış olması, en hafif deyimle ironiktir.¹⁰

Cumhuriyetin çocukları, çocukluklarının sadece kendilerine ait ve kendi zevk ve eğlencelerine hasredilmiş bir evre olmayıp ‘muasır medeniyetler seviyesine erişmeyi’ hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti’nin çocukluğu olduğunu idrak etmekle yükümlü kılınmışlardır. Çocukluk, ‘çocukluk yapmakla’ heba edilemeyecek kadar kıymetlidir ve rejimin kendisine yüklediği misyonu hakkıyla yerine getirmeyen çocuğun cumhuriyetin makbul evlatları arasında yeri yoktur. 1933 yılında Milli Eğitim Bakanı Doktor Reşit Galip’in 23 Nisan bayramı kutlamaları münasebetiyle çocuklara hitaben yaptığı ve *Çocuk Sesi* dergisinin 1 Mayıs 1933 tarihli sayısında yayınlanan konuşmada bu beklenti açıkça dile getirilmektedir:

Çocuklar... Bilirsiniz, daha iyi biliniz ki her Türk çocuğu anasının, babasının olduğu kadar milletindedir. Budununundur. Sizin sağlığınıza, sizin çalışmanıza, sizin budun ülkesine ve törelerine uygun yetişmenize ananız, babanız kadar bütün Türklük yürekten bağlıdır... Can gözlerimiz üstünüze dikilmiştir. Sizin kafaca, bedence sağlam, gürbüz yetişmenizi, ahlakça en iyi ve en yüksek yetişmenizi, millet dileğini kendi isteklerinizden üstün tutan gönülle yetişmenizi istiyoruz...Büyük Türk yarının yapıcıları arasına girmek için şimdiden hazırlanan güzel çocuklar, daima kulağınızda çınlasın ki çalışkan olmayan, Türk sayılmaz, ahlaklı olmayan Türk olamaz. Şimdiden bağırarak söylüyorum ki sizlerden çalışmayanlar, iyi yetişmeğe kulak asmayanlar bizim yarınki düşmanlarımızdır. (Ertem, 2005: 44)

Kısacası Türk çocukları, her ne kadar resmi söylem kendilerinin tıpkı Batı'daki çocuklar gibi sırf çocuk olma hasebiyle kendinden menkul bir değere sahip olduklarını vurguluyorsa da aslında çocuk olma hakları ulusun büyük çıkarları için erozyona uğratılmış ve minyatür yetişkinler gibi davranmaları beklenen bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun modern çocukluk nosyonunun pratikteki tezahürlerini ne derece aşındırıcı bir etki yaratacağı açıktır. Türk ulusu ve ulus-devleti ile özdeşleştirilen cumhuriyetin çocukları, sahip oldukları sembolik değer bilincine vararak çocukluklarını ulusun gelecekteki çıkarlarının hizmetine sunma göreviyle bağlı kılınmaktadır.¹¹ Yukarıda zikredilen çocuk dergilerinden biri olan *Çalışkan Çocuk*'un Osmanlı Müslüman nüfusunun Balkanlar'dan göç etme sürecini bütün dehşeti ve trajedisiyle birlikte betimlemeyi tercih etmesi ve sıklıkla Bulgarlardan, Sırlardan ve Karadağlılardan alınacak intikamdan bahsetmesi, bu görevin layığıyla yerine getirilmesine katkıda bulunma çabasına çocuk dergileri cephesinden sadece bir örnektir. Öykülerden birinde Yalçın adlı çocuk karakter, kız kardeşinin Bulgar çetecileri tarafından tecavüze uğrayışının, köylerinin yakılışının ve canlarını tehlikeye atarak çıktıkları zorlu göç yolculuğunun korkunç ayrıntılarıyla dolu dökümünü yaparken büyüyünce alacağı intikamın sözünü vermektedir (*Çalışkan Çocuk*, 1934b: 5; *Çalışkan Çocuk*, 1934c: 3; *Çalışkan Çocuk*, 1934d: 3). *Çocuk Sesi* dergisinin 1935 yılında çıkan bir sayısında Aptullah Ziya Kozanoğlu imzalı bir yazıya referans veren Ertem, bu öyküde anlatılan 'kahramanlığın' şiddet sahneleri betimlemelerine yaslanan adrenalin üretme çabasının 1930'lu yılların Türkiye'sindeki bütün çocuk dergilerinde yayımlanan milli öykülerin hemen hepsine teşmil edilebileceğini söylemektedir. "Acı, cinayet, kan ve şiddet gibi unsurların bu metinler sanki çocuk okuyucuyu hedeflemiyormuşçasına son

derece rahat şekilde kullanıldığı görülmektedir” (Ertem, 2005: 73). Bütün bu şiddet sahnelerinin, ihanet, ikiyüzlülük ve sahtekârlık öykülerinin ve intikam planlarının “Yaş ilerledikçe daima fena hatıralarımız bizi rahatsız eder. (Bunun için) henüz akli ermeyen ve hayatın bu ince noktasını bilmeyen evlatlarımıza mezarlıklar, viranelikler, pislikler, iğrenç vaziyetler göstermekten pek ziyade kaçınalım. Bütün hayatınca kulaklarında çınlayacak fena ve iğrenç sözler işittirmeyelim.” diyen Kâzım Karabekir’in öğütleriyle ve o öğütlerden yansıyan modern çocukluk nosyonunun masum çocuk imgesiyle bağdaşmazlığı açıktır. Ancak en büyük görevi vatan topraklarının ve cumhuriyet rejiminin korunması olan cumhuriyet çocuğunun milliyetçiliğin, militarizmin ve etnisizmin dilinden arındırılmış, dünya ve ülke siyasetinin gerçeklerinden uzakta, çocuksu hayallerle süslü bir evrende yaşama lüksü yoktur. Omuzlarına yüklenen görevlerin ve sorumluluğun ağırlığı onu erken olgunlaşmaya ve boyundan büyük işleri başarmaya zorlamaktadır.

Sonuç yerine

Elbette 1930’lu yıllarda yayımlanmış ve sınırlı sayıdaki bazı çocuk dergilerinde işlenen temalara ya da salt bu temalara yaslanarak Türkiye’de çocuk dergilerine ve çocuk dergiciliğine ilişkin yapısal bir takım sonuçlara varmak mümkün değildir ve zaten bu makalenin böyle bir amacı da yoktur. Söz konusu çocuk dergilerinde yer almış bazı yazılara verilen referanslar, makale boyunca kuramsal düzlemde tartışılan modern çocukluk nosyonunun erken cumhuriyet dönemindeki gerilimli ve içsel olarak çelişkili/çatışmalı yolculuğuna çocuk edebiyatı alanından devşirilen, sınırlı fakat zihin açıcı ip uçları olarak okunmalıdır. Söylemeye gerek yok ki cumhuriyetin modernleşmeci elitlerinin çocukluk alanına ilişkin problematik tutumu, çocuk sineması, çocuk tiyatrosu, çocuk kitapları, çocuk suçluluğu, çocuk emeği, oyuncaklar ve oyunlar gibi daha pek çok alanda izleri sürülebilecek bir konudur. Bu çalışmada yalnızca çocuk dergilerinden türetilen malzemenin analiz edilmiş olması hiç bir şekilde diğer alanlardan sağlanabilecek malzemeyi de temsil etme ya da önemsiz kılma iddiasında olamaz.

Çocuk edebiyatı teorisini Perry Nodelman (2008), sınırları ve bileşenleri belli ve bir tür olarak tanımlanabilecek bir çocuk edebiyatından bahsetmenin mümkün olup olmadığını sorguladığı *Hidden Adult: Defining Children’s Literature* (Gizlenmiş Yetişkin: Çocuk Edebiyatını Tanımlamak) adlı çalışmasında bir metnin çocukların okuması için yazılmış ve çocuklar tarafından okunuyor olmasının söz konusu metni çocuk edebiyatı janrına dâhil etmeye yetip yetmeyeceği sorusunu sorar. Çocukların neyi okuması ya da okumaması gerektiğine ilişkin karar çocuğun ve çocukluğun ne şekilde tanımlandığına bağlı olarak şekillendiğinden, farklı çocukluk kavrayışlarının farklı çocuk edebiyatı tanımlarını ve ürünlerini doğurmasının kaçınılmazlığı açıktır. Belirli bir dönemde bir toplumda üretilen

çocuk edebiyatı söz konusu toplumda o dönemde çocuğa ve çocukluğa ilişkin algılama tarafından koşullandırılıp yapılandırıldığı ve aynı zamanda o algılamayı yapılandıran repertuarın da bir parçası olduğu için, çocukların tüketimi için üretilen metinlerin neyi ve nasıl anlatmayı seçtiği çocukluğa ne türden bir anlam yüklediğine ilişkin veriler sunar.

Modern çocukluk nosyonunun gelişiminin ve yıllar içinde geçirdiği dönüşümün en berrak şekilde izlenebildiği coğrafyalardan birisi Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Anne Scott MacLeod (1994: 88, 93) 1820-1860 arası dönemde üretilen Amerikan çocuk edebiyatı üzerine analizlerinde, çocukluğa ilişkin kavrayışın çocuk edebiyatı ürünlerinin hem üslubunu hem de içeriğini belirlediğini, yetişkinlerin çocukların doğasına ve çocukluğun amacına ilişkin mevcut düşüncelerinin ve aynı zamanda gelecek nesilden beklentilerinin ve onlara dair hayallerinin bu dönemde çocuklar için yayınlanan yüzlerce öykü kitabından açıkça çıkarsanabildiğini anlatmaktadır. Tıpkı erken cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde olduğu gibi Jackson dönemi Amerika'sında da üretilen çocuk edebiyatı metinleri "çocukluğun yetişkinlik için gerekli ahlaki donanımın sağlanacağı bir dönem" olarak görüldüğünü ve "ciddiyetsizliğin, eğitici ve öğretici olmayan eğlencenin ve boş hayallerle vakit öldürmenin kesinlikle olumsuzlandığını" ortaya koymaktadır. "Öğrenilecek ve yapılacak çok şey ve bunlar için çok az zaman olduğu düşüncesi bu metinlere damgasını vurmuştur. Çocukluğun salt neşe, eğlence, hayal ve oyun ile geçirilecek ve kendinden başka bir amacı olmayan bir dönem olarak algılanması on dokuzuncu yüzyılın daha sonraki on yıllarında hakimiyetini ilan edecektir" (MacLeod, 1994: 94). Her ne kadar Romantizmin çocukluk imgesinin henüz başat hale gelmediği bir zamanda üretilmiş olsalar da Scott MacLeod'un incelediği çocuk edebiyatı metinlerinin çocukların yetişkinlerinkinden farklı bir dünyası olduğu ve salt yetişkinleri ilgilendiren meselelerden uzak tutulmaları gerektiği önkabulüyle yaratılmış oldukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda örneğin Amerika'nın geçmişinde yaşanan çatışmalar, kölelik, kentleşmenin ve sanayileşmenin yarattığı sorunlar vs. çocuklar için üretilen metinlerde yer bulamamıştır. Gail Schmunk Murray (1998: 146, 174) de benzer bir tespiti yirminci yüzyılın başında Amerikan çocuk edebiyatına ilişkin yapmaktadır. Çocuk edebiyatı yazarları bilinçli bir şekilde yetişkin hayatının can sıkıcı ve üzüntü verici yanlarından arındırılmış metinler üretmişler; azınlıklara yönelik ayrımcılık, Dünya Ekonomik Buhranı'nın yol açtığı yoksulluk, kriz ve diğer toplumsal sorunlar, ölüm ve şiddet gibi konuları adeta gizli fakat çiğnenemez bir kurula uyularak çocuklardan saklamışlardır. Kötü niyet, şiddet, nefret, umutsuzluk, intikam gibi temalar çocuklar için tabu listesine alınmış, şiddete ya da ölüme ilişkin anlatıların yaratacağı düşünülen travmadan kaçınma kaygısı bu konuların yaşam içindeki varlığını sezdirmele

yetinilmesi ve ayrıntılı şiddet ya da ölüm öykülerinden kaçınılması sonucunu doğurmuştur.

Erken dönem cumhuriyet Türkiye'sinin yukarıda örneklenen çocuk edebiyatı metinlerinin,¹² Romantizmin Batılı modern çocukluk algısının integral bir bileşenine dönüştüğü bir çağda üretildiği düşünülürse, modernleşmeci elitlerin benimsediklerini iddia ettikleri modern çocukluk nosyonunun daha öncelikli ve elzem sayılan ulus inşasının gerekleri doğrultusunda ve çocukluk 'masumiyeti'nin aleyhine nasıl aşındırıldığı daha iyi anlaşılacaktır. Cumhuriyetin kurucu elitlerinin çocukluk algısı bu çalışmada tartışılan bir dizi içsel çelişki ve gerilim hattı ile malul olduğundan Türk çocuğunun Türk ulus devleti ile arasında kurulan alegorik ilişkinin omuzlarına yüklediği görev ve sorumlulukların ağırlığı karşısında tasasız ve eğlence odaklı bir çocukluk yaşama hakkı ya da lüksü yoktur. Bir başka deyişle erken cumhuriyet döneminde modern çocukluk nosyonu rejimin kendine özgü ihtiyaçları doğrultusunda selektif şekilde araçsallaştırılmakta ve 'modern' Türk çocuğunun Batılı çağdaşlarına sunulan çocuk kalma hakkından şimdilik feragat ederek Ariès'in modernlik öncesi döneme atfettiği minyatür yetişkinlik halinin modifiye edilmiş bir versiyonunu yirminci yüzyıl başlarında yaşaması beklenmektedir. Her ne kadar resmi söylem çocuğun toplum ve rejim için değerini ve önemini yorulmaksızın tekrarlamaktaysa da, cumhuriyet çocuğu ironik şekilde kendisine söylemsel düzlemde atfedilen bu değeri hakettiğini ispatlamak için modern çocukluk nosyonunun evrenini aşacak bir olgunluk sergilemek durumundadır. Çocukluğu cumhuriyetin yeni kurulduğu yıllara denk gelmiş bir grup Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı ile gerçekleştirilen derinlemesine mülakatların bir araya toplandığı ve son derece zihin açıcı bir sözlü tarih çalışması olan *Cumhuriyette Çocuktular* adlı kitapta, görüşülen kişilerden birisinin kendi çocukluğu ile 1990'lı yılların Türkiye'sindeki çocukların çocukluğunu karşılaştırması istendiğinde söylediği sözler bu bağlamda okunduğunda çok manidardır: "... biz hiçtik, bir şey olmak için çalıştık. Ama şimdikiler bir şey olarak doğuyorlar, dünyaya geliyorlar, fazla çalışmaya da gerek duymuyorlar" (Tan vd. 2007: 299).

Sonnotlar

¹ Bilindiği üzere Pierre Bourdieu (1984: 170-172) *habitus* kavramını "algılama ve eylem süreçlerini yöneten içselleştirilmiş eğilimler sistemi" olarak tanımlar. Buna göre *habitus*, bireyin bütün yaşam alışkanlıklarının ve pratiklerinin içinde bulunduğu sosyal yapı tarafından hem koşullandırıldığını/üretildiğini ve hem de bu sosyal yapıyı koşulladığını/ürettiğini ve yansıttığını anlatmak üzere kurgulanmış bir kavramdır ve sosyal bilimlerdeki sosyal yapı ve özne arasındaki belirleme ilişkisine dair tartışmada bir orta yol bulma önerisi olarak okunabilir.

Bourdieu için *habitus* denilen ve geçmişten gelen tecrübeleri birleştirerek bir tür algılar, beğeniler ve farkındalıklar matriksi olarak işleyen bu içselleştirilmiş eğilimler, bireyin kim olduğuna ve bu dünyadaki varoluş biçimine ilişkin bir tablo çizer ve tüm yaşam pratikleri içinde gözlemlenir. Sosyal yapı içinde benzer konumda bulunanlar yani aynı *habitusu* paylaşanlar aynı şekilde konuşma, gülme, anlama, yeme içme, temizlenme vs. eğilimleri gösterirler. Kısacası *habitus* bir dizi kalıcı, iletilebilir, taşınabilir eğilimler bütünüdür ve bireyin inançlarına, toplumsal sınıfsal konumuna ve eylem stratejilerine yön veren içselleştirilmiş bir tür yol haritasıdır (Bourdieu, 1990; 1990a).

² Bu entelektüel ve politik düşünme ve faaliyet alanı içinde üretilen literatürden bazı örnek metinler için bkz. Vahid, 1927; Galip, 1929; Gövsa, 1929; Akalın, 1936; Münir, 1936; Şavlı, 1939; Çağıl, 1939.

³ Elbette Cumhuriyet devletinin yönetici elitlerinin ve entelektüellerinin hâlihazırdaki ebeveyn-çocuk ilişkilerine yönelik müdahaleci söylemi ve yetişkinleri yeni ve bilimsel çocuk yetiştirme tekniklerinden bihaber olma bağlamında cahillikle itham ederek “çocuklaştırdığı” şeklindeki hipotez, söz konusu dönemde çocuk yetiştirmekte olan bütün Cumhuriyet ebeveynlerinin çocuklarına karşı tutumunu, çocuklarla kurduğu ilişkileri ve çocuk bakımına ilişkin pratiklerini devletçe sağlanan bu rehberlik doğrultusunda yenilediği anlamına gelmemektedir. Bir başka deyişle devletin ebeveynlere sunduğu “ideal” ile gerçek hayatta ebeveynlerin çocuk yetiştirme süreçlerinin aldığı görünümler arasında bir özdeşlik olmadığı gibi aksine devletin olması gereken ile olan arasındaki uçurumun kayda değer büyüklüğü nedeniyle rehberlik işine giriştiğini düşünmek de mümkündür. Dönemin süreli yayınlarında karşılaşılan çocuğa ve çocukluğa ilişkin söylem, yeni bir değerler repertuarı ile Türkiye toplumunun *habitusunu* dönüştürmeyi hedefleyen Cumhuriyet elitlerinin, çocuğun toplum içindeki değeri ve konumuna ilişkin yeni parametreleri hayata geçirme arzusunun bir tezahürü olarak okunmalıdır. Gerçek çocukların gerçek çocukluk deneyimleri elbette dolaşıma sokulan yeni çocukluk söylemiyle örtüşmek durumunda değildir.

⁴ Benzer başka bir örnek için bkz: Editörden, “Çocuklar Memleketin İstikbalidir”. *Yedigün*. 31 Birinciteşrin 1934. No: 86. s. 16-17. Ayrıca üzerinde tarih bulunmamakla birlikte muhtemelen 1930’larda kaleme alınmış ve yukarıdaki alıntının habercisi niteliğinde benzer tezler içeren bir başka metin için bkz: ASAF B “Çocuk Sevgisi” . s. 75-76’dan aktaran Ertem, 2005: 1. Söz konusu metinde şöyle denmektedir: “Biz, öyle bir devre girmiş bulunuyoruz ki, artık cemiyet nedir, iktisat ve refah nedir, nüfus nedir ve devlet nedir biliyoruz. Böyle bir devirde, çocuk meselesi ancak bir çocuk davası şeklinde ele alınabilir. Ve, çocuk için çocuk

davası olarak değil hayır, bir şey için, bir gaye için, ayrı bir dava için bir çocuk davası gütmek, işte inandığımız şey budur. Biz realist adamlarız. Bir tek davamız vardır: İnkılap. Her şeyi ondan çıkarıyoruz ve ona gönderiyoruz. Her şeyi ona göre istiyor ve ona göre kararlaştırıyoruz. Bu kaideye, çocuk da tabi olacaktır. Ve o zaman, 'Türk Çocuğu' inkılabın bütün davaları ile birden münasebete girecek ve bu münasebetler bakımından bir mana ve bir ehemmiyet kazanacaktır."

⁵ Amerika'da modern çocukluk nosyonunun gelişimini inceleyen MacLeod (1998: 20), on dokuzuncu yüzyıl sonlarından itibaren özellikle kentli orta sınıf ailelerin ve daha az oranda olmakla birlikte modern çocuk yetiştirme fikrini benimsemiş tarımla uğraşan kırsal kesim ailelerin ev içinde çocukları yetişkinlerden ayıran yeni mekânsal düzenlemelere gittiklerini ve çocukluk safhası içindeki birbirinden farklı aşamaların (bebeklik, okul çağı çocukluğu, ergenlik gibi) bu mekânsal düzenlemeler üzerinden vurgulandığını anlatmaktadır. 1900'lerin başında ebeveynler bebekler için ayrı bir oda ayırmakla yetinmeyip erken çocukluk döneminin özgün ve özel yanlarına ilişkin farkındalığı işaret eden bir şekilde bu odaları minyatür mobilyalarla ve palyaço figürleri ve sevimli yavru hayvan figürleriyle dekore etmeye başlamışlardı. Aynı dönemlerde kentli orta sınıfa mensup olan ve ergenlik çağına giren kız ve erkek çocuklarının ayrı bir odasının olması da yaygın bir olgu haline gelmişti.

⁶ Viktoryen dönemin ortalarına doğru, çocuğun büyüdüğü zaman okuyabileceği ve kendi kişisel gelişimini izleyebileceği bir günlük tutulması iyi anne olmanın bir koşulu olarak görülmeye başlanmıştır. Romancı Elizabeth Gaskell 1835 yılında yeni doğmuş kızı için bu türden bir günlük tutmuş ve annenin çocuk bakımında gösterdiği performansın çocuğun karakterinin şekillenmesinde ne derece önemli olduğunu bu günlükte tartışmıştır (Pollock, 1987: 180-181). *Şiar'ın Defteri'*ne ilham kaynağı olması muhtemel olan ve tıpkı Cavid Bey'in yaptığı gibi oğlu Leonard'ın doğumundan itibaren gelişimini günbegün kayda geçiren Anna Noyes'in 1913 tarihinde *How I Kept My Baby Well* (Bebeğime Nasıl İyi Baktım?) adıyla yayınlanan günlük-kitabı da aynı çerçevede değerlendirilebilir.

⁷ Çocuğun modern Batı toplumunda iktisadi bir değer olmaktan duygusal bir değer olmaya doğru evrilişi sürecini on dokuzuncu yüzyıl başından 1930'lara uzanan bir tarih aralığında Amerikan toplumu örneği bağlamında tartışan ve çocukların bir takım işlerde çalıştırılmasının yasaklanmasından, çocuğun ölümüyle sonuçlanan olaylara ilişkin açılan davalarda ebeveynlere ödenmesine karar verilen 'manevi' tazminat miktarlarına ve bebekleri ve küçük çocukları evlat edinme yönünde ortaya çıkan talep artışına kadar çeşitli parametreler üzerinden çocuğun modernlikle birlikte değişen toplumsal değerini analiz eden son derece zihin açıcı bir çalışma için bkz. Zelizer, 1985.

⁸ 1898 yılında İstanbul'da doğan ve çocukluk yılları Osmanlı İmparatorluğu'nun en sancılı dönemlerine denk düşen yazar, eleştirmen, şair Nurullah Ataç (1898-1957), 1953-1955 yıllarını kapsayan *Günce*'sinde "Benim hiç çocukluğum olmadı." derken, kanımca cumhuriyetten önceki neslin yaşamında modern çocukluk anlayışının gerektirdiği tasasız, mutlu ve masum evrenin hiç yaşanmamasına yol açan toplumsal ve siyasal huzursuzluklara, çalkantılara ve kitlesel yoksulluğa gönderme yapmaktadır. Yücel'in sözlerinde ifadesini bulan 'önceki nesillerin fedakârlıkları' Ataç'ın (1972: 59) sözlerinde hiç yaşanmamış çocukluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁹ 1869-1928 yılları arasında Türkiye'de yayımlanmış çocuk dergileri üzerine bir çalışma yapan İsmet Kür, söz konusu dergilerin ilgili dönemde yetişkinleri meşgul eden konuları ve sorunları çocukların anlayabileceği bir dilden aktardıklarını söylemektedir. Bu çalışmada 1930'lu yıllarda çıkan bazı çocuk dergileri ekseninde gösterilmeye çalışıldığı ve Kür'ün çalışmasından da çıkarsandığı üzere, geçmişî Tanzimat dönemine değin uzatılabilecek olan ve çocuklara özgü meseleler ile büyüklere özgü meseleler arasında ayırım gözetmeyen bu tarzın kesintisiz şekilde sürdürülmüş olması, cumhuriyetin kurucu elitlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin ürettikleri ontolojik kopuş söylemini bir kez daha sorgulatacak niteliktedir. İlginç olan, Kür'ün (1997: 142) bu durumu 'çocuğa duyulan saygı' ile açıklamasıdır: "İncelendiğinde görülür ki, bu dergilerde, memleketin, toplumun hemen her tür sorunu, dilin karmakarışıklığından yazımın zorluğuna, eğitimdeki bozukluklardan, göz ardı edilen kadın ve çocuk haklarına kadar tüm aksaklıklar ele alınmaktadır. Yazarlar, genç okurların dikkatini bunların üstüne çekmek, sorunlara birlikte çözüm aramak gibi saygıdeğer bir çaba içindedirler. Böyle bir davranış, çocuğa gösterilecek en anlamlı saygıdır kuşkusuz."

¹⁰ İntikam, şiddet, nefret ve en genel anlamda siyaset temalarının işlenmesinin erken cumhuriyet dönemi çocuk dergilerine hasredilebilecek bir durum olmayıp II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan çocuk dergilerinde de yaygın şekilde gözlemlendiğini gösteren ve cumhuriyetin kurucu kadrolarının zihinsel mirasında Osmanlı'dan devralınan örüntüleri çarpıcı şekilde yansıtan örnekler için bkz. Gurbetoğlu, 2006; Okay, 2007; Oktay, 2001.

¹¹ İronik şekilde, cumhuriyet ile aralarında kurulan özdeşlik ve temsiliyet ilişkisinin bir gereği ve sonucu olarak çocukluk yapmamaları ve bir an önce büyümeleri beklenen cumhuriyet çocukları, Esra Özyürek'in (2006: 32) sözleriyle ifade edecek olursak, "İlerleyen yaşlarında bile çocuk olarak kalmışlardır." Kendilerine cumhuriyet çocukları denmeye devam edilmesi, erken dönem cumhuriyette doğmuş ve yetişmiş bütün bir jenerasyonu ebediyen çocuklaştırmış ya da çocuk kalmaya mahkûm etmiştir. Cumhuriyet

çocuğu terimi, “bu jenerasyonun cumhuriyetin mitolojikleştirilmiş bir evresi ile aralarında kurulan bağlantı nedeniyle”, aynı zamanda kendisi de bir çocuk olarak görülmüş olan cumhuriyetin çocukluğunu yaşamaya devam etmekte olduğuna işaret etmektedir. Bir diğer deyişle cumhuriyet çocukları “1930’larda üretilmiş olan tümüyle modern ve Batılı Türkiye’yi kurma ütopyasının” hayata geçirilememişliğinin, yani, cumhuriyetin çocuk kalmışlığının, hayallerini gerçekleştirmiş bir yetişkin olamamışlığının temsilciliğini yapmaya devam etmektedirler.

¹² Her ne kadar burada incelenmemiş olsa da erken cumhuriyet döneminde yayımlanan özgün (çeviri olmayan) çocuk kitaplarının da modern çocukluk nosyonunun çocuklara anlatılmasını uygun bulmayacağı bir içeriğe sahip olduğu yönünde çıkarımlar yapmayı mümkün kılan çalışmalar mevcuttur. Örneğin Gülçin Alpöge, *Günümüz Çocuk Kitaplarında Çocuk İmgesi* başlıklı çalışmasında şöyle demektedir: “Cumhuriyetten 2. Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde çocuklar için yayımlanan ve içinde çocuk olan ilk eser Mahmut Yesari’nin Bağrı Yanık Ömer’i (1930) dir. Bundan sonra Huriye Öniz’in Köprüaltı Çocukları (1936) yayımlanmıştır. Cahit Uçuk’un yazdığı Türk İkiizleri ise 1937’de ilk baskısını yapmıştır. Bu eserlerdeki çocuk kahramanlar talihin acımasızlığı, kimsesizlik ya da yalnızlık, korumasızlık içinde ezilen çocuklar olarak çizilmişlerdir. ... Çocuklar eziyet çekerler. Ömer acılara dayanamayarak ölür” (Alpöge, 1997: 292). Bu çalışmada örneklenen çocuk dergilerinin militarist tonlaması ağır basan ‘kahramanlık’ öykülerinin dönemin çocuklar tarafından okunan pek çok hikâye ve romanında da üretildiği anlaşılmaktadır. Alev Sınar, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk (1872-1950)* başlıklı çalışmasında Aka Gündüz, Kenan Hulusi, Ethem İzzet Benice, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cevdet Kudret ve daha pek çok yazardan örnekler vererek savaş zamanı korkunç deneyimler yaşayan çocukların dönemin yazınsal metinlerinde sıklıkla betimlendiğini anlatmakta ve şöyle demektedir: “(Aka Gündüz)’ün hitabet üslubu ile çocuk ve gençlere örnek gösterme amacıyla kaleme aldığı *Türk Duygusu* (1941)’ndaki “Çoban Ali” (hikâyesinde), on üç on dört yaşındaki Ali vatani uğruna kolunu feda ederken ... , Falih Rıfkı Atay’ın ‘Bir Köylü Destanı’ (*Eski Saat*, 1933) adlı yazısında ana babasını top gülleleri altında kaybeden on yaşındaki cesur Mehmet ve arkadaşı İsmail, kendilerine verilen mektubu cepheye götürürken yakalanırlar. Düşmanın bütün korkutma ve işkencelerine rağmen çocuklar konuşmazlar. İsmail şehit olurken Mehmet de ayağını kaybeder” (Sınar, 1997: 190-191).

Kaynakça

Akalın B Ö (1936). *Türk Çocuğu Yaşamalıdır: Küçük Çocuklara Bakım ve Sosyal Yardım*. İstanbul: Ahmed İhsan Basımevi.

Alpöge G (1997) Günümüz Çocuk Kitaplarında Çocuk İmgesi. İçinde: *Çocuk Kültürü. I. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Haz. Bekir Onur, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 286-299.

Ambert A (1994). An International Perspective on Parenting: Social Change and Social Constructs. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 529-543.

Ariès P (1973). *Centuries of Childhood*. Harmondsworth: Penguin.

Ataç N (1972). *Günce 1953-1955*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Aytuna H (1948). Çocuklar ve Büyükler. *Ülkü Halk Evleri Mecmuası*, Ekim 1948, 11.

Baltacıoğlu İ H (1932). *İçtimai Mektep*. İstanbul: Suhulet Kütüphanesi.

Barthes R (1972 [1957]). *Mythologies*. Çev. A Lavers, London: Paladin.

Baymur F (1939). Cousinet Sistemi. *İlköğretim*, 1(10), 148.

Behar B E (1996). *İktidar ve Tarih Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: Afa.

Bourdieu P (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge Mass: Harvard University Press.

Bourdieu P (1990). *In Other Words: Essays Toward a Reflexive Sociology*, Çev. M. Adamson, Stanford: Stanford University Press.

Bourdieu P (1990a). *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.

Cavid Bey (1995). *Şiar’ın Defteri*. Haz. Şiar Yalçın, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Cevad A ([1328] 1988). *Bizde Kadın*. Haz. Hayrünnisa Köni, y.y. Tarih ve Toplum Kitaplığı.

Copeaux E (1998). *Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*. Çev. A Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Cunningham H (1995). *Children & Childhood In Western Society Since 1500*. London and New York: Longman.

- Çağıl Z T (1939). *Çocuk ve Genç Ruh*. İstanbul: y.y..
- Çalışkan Çocuk (1934). Yalçın Anayurtta. 13 Ekim 1934, 5, 5.
- Çalışkan Çocuk (1934a). Yalçın Anayurtta. 20 Ekim 1934, 6, 3
- Çalışkan Çocuk (1934b). Türk Ülkesinin En Büyük Bayramı. 27 Ekim 1934, 7, 2-3.
- Çalışkan Çocuk (1934c). Yalçın Anayurtta. 3 Kasım 1934, 8, 3
- Çalışkan Çocuk (1934d). Yalçın Anayurtta. 10 Kasım 1934, 9, 3.
- Çocuk Sesi, Akdeniz'e Doğru. 9 Aralık 1929, 28, 13.
- Çocuk Sesi, 23 Nisan Nedir?. 23 Nisan 1930, 2 (38), 2.
- De Mause L (1976). *The History of Childhood*. London: Souvenir Press.
- Ertem Ö (2005). The Republic's Children and Their Burdens in 1930s and 1940s Turkey: The Idealized Middle-Class Children as the Future of the Nation and the Image of 'Poor' Children in Children's Periodicals. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Fletcher A (2008). *Growing Up in England: The Experience of Childhood 1600-1914*. New Haven & London: Yale University Press, 2008.
- Foucault M (1990). *The Care of Self, History of Sexuality 3*. London: Penguin.
- Foucault M (2000). *Seçme Yazılar 2*. Çev. I Ergüden, Haz. F Keskin, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Galip R (1929). *Çocuk Bakımı Öğütleri*. Ankara: Maarif Vekaleti.
- Giladi A (1992). *Children of Islam: Concepts of Childhood in Medieval Muslim Society*. UK: Palgrave Macmillan.
- Gonzalez O E ve Premo B (2007). *Raising An Empire: Children in Early Modern Iberia and Colonial Latin America*. USA: University of New Mexico Press.
- Gövsâ İ A (1929). *Çocuk Ruh*. Ankara: Maarif Vekaleti.
- Gövsâ İ A (1941). Çoğalma Davası. *Yedigün*, 438, 10-11, 17.
- Gurbetoğlu A (2006). II. Meşrutiyet Döneminde Yayınlanan Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çiçek N (2012). Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Çocukluk Nosyonunun Görünümleri Üzerine Bir Analiz. *Mülkiye Dergisi* 36(4), 69-104.

Halk Dergisi, "Çocuklarımızı Yıkayalım", 25 Teşrinisani 1929, 42, 7.

Hendrick H (1990). *Constructions and Reconstructions of British Childhood: An Interpretive Survey, 1800-to the Present*. İçinde: James A ve Prout A (der), *Constructing and Reconstructing Childhood*, London: Falmer, 34-62.

Irmak S (1944). Çocuk ve Meseleleri. *Ülkü Halk Evleri Mecmuası*, 23, 3.

Jenks C (1996). *Childhood*. London and NewYork: Routledge.

Karabekir K (1995). *Çocuklara Öğütlerim*. Haz. F Özerengin, İstanbul: Emre Yayınları.

Kessen W (1979). *Psychological Development from Infancy: Image to Intention*. New York and London: Wiley.

Kinney A B (2004). *Representations of Childhood and Youth in Early China*. Stanford: California Stanford University Press.

Köksal D (1997). Ulusun Çocukluğu. *Toplumsal Tarih*, 40, 9.

Kür İ (1997). 1869-1928 Yılları Arasında Türkiye'de Yayınlanmış Çocuk Dergilerinde Eğitimci Yazarların Benimsedikleri Çocuk Tipleri. İçinde: *Çocuk Kültürü. I. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Haz. Bekir Onur, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 141-151.

MacLeod A S (1994). *American Childhood. Essays on Children's Literature on the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Athens & London: The University of Georgia Press.

MacLeod D I (1998). *The Age of the Child, Children in America, 1890-1920*. NewYork: Twayne Publishers.

Murray G S (1998). *American Children's Literature and the Construction of Childhood*. NewYork: Twayne Publishers.

Münir A (1936). *Çocuk Bakımı*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Nandy A (1992). *Reconstructing Childhood: A Critique of the Ideology of Adulthood*. İçinde: Nandy A (der) *Traditions, Tyranny and Utopias: Essays in the Politics of Awareness*, Delhi: Oxford University Press, 57-63.

Nodelman P (2008). *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*.

Baltimore: The John Hopkins University Press.

Noyes A G (1913). *How I Kept My Baby Well*. Baltimore : Warwick and York.

Okay C (2007). War and Child in the Second Constitutional Period. İçinde: Georgeon F ve Kreiser K (der), *Enfance et Jeunesse dans le Monde Musulman (Childhood and Youth in the Muslim World)*, Paris: Maisonneuve et Larose, European Science Foundation, 219-232.

Oktay M (2001). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Çocuk Şiirlerinin Pedagojik Değeri. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi.

Olgun Çocuk (1934). Ulusun Büyüklerini Tanıyalım: Kâmal Atatürk. 2 Mart 1935. 2, 3.

Olgun Çocuk (1934a). Ulusun Büyüklerini Tanıyalım: Kâmal Atatürk. 9 Mart 1934. 3, 3.

Olgun Çocuk (1934b). Ulusun Büyüklerini Tanıyalım: Kâmal Atatürk. 16 Mart 1934. 4, 2.

Olgun Çocuk (1934c). Ulusun Büyüklerini Tanıyalım: Kâmal Atatürk. 23 Mart 1934. 5, 2.

Olgun Çocuk. Ulusun Büyüklerini Tanıyalım: Kâmal Atatürk. 13 Nisan 1934. 8, 2.

Öymen H R (1939). 23 Nisan. *İlköğretim*, 1(10), 145.

Öztan G G (2011). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özyürek E (2006). *Nostalgia for the Modern. State Secularism and Everyday Politics in Turkey*. Durham and London: Duke University Press.

Pease C E (1995). Remembering the Taste of Melons: Modern Chinese Stories of Childhood. İçinde: Kinney A B (der), *Chinese Views of Childhood*, Honolulu: University of Hawai'i Press, 279-320.

Pollock L A (1983). *Forgotten Children: Parent-Child Relations from 1500 to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press.

Prout A ve James A (1990). A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. İçinde: James A ve Prout A (der), *Constructing and Reconstructing Childhood*, London: Falmer, 7-33.

Çiçek N (2012). Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Çocukluk Nosyonunun Görünümleri Üzerine Bir Analiz. *Mülkiye Dergisi* 36(4), 69-104.

Rose J (1994). *The Case of Peter Pan: Or the Impossibility of Children's Fiction*. Basingstoke: Macmillan.

Sınar A (1997). *Hikâye ve Romanımızda Çocuk (1872-1950)*. İstanbul: Alfa.

Stearns P N (2006). *Childhood in World History*. London and NewYork: Routledge.

Steedman C (1990). *Childhood, Culture and Class in Britain: Margaret McMillan 1860-1931*. London: Virago, 1990.

Şavlı A Ş (1939). *Çocuk Bakımı*. İstanbul: Ali Toygar Cumhuriyet Kitabevi.

Şen Çocuk. Başlıksız. 16 Ekim 1932. 9, 2-3.

Şen Çocuk. Büyük Adamlar: Ziya Gökalp. 1 Mart 1933. 15, 13.

Tan M G vd. (2007). *Cumhuriyette Çocuktular*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Tanpınar A H (t.y.). *Sahnenin Dışındakiler*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

Tuğcu K (1942). *Çocuk Terbiyesi, Büyükler ve Küçükler. Ev-İş*. Temmuz 1942. 68.

Vahid A (1927). *Annelere Nasihat*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Yücel H A (1939). Hasan Ali Yücel'in Nutku, *Ulus*, 20 Mayıs 1939, 1.

Zelizer V A (1985). *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. Princeton & NewYork: Princeton University Press.